

Faksimil

Donald Broady, Mikael Börjesson & Mikael Palme,
”Det svenska högskolefältet under 1990-talet.
Den sociala rekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena”,
pp. 13-47, 135-154 i Thomas Furusten (ed.),
Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige. Stockholm: Högskoleverket, 2002.

Skriften publicerad i juni 2002. Kan laddas ned från <http://www.uka.se/>

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige

Producerad av Högskoleverket i juni 2002

ISBN 91-88874-91-5

Innehåll: Högskoleverket, Utredningsavdelningen

Redaktör: Thomas Furusten

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Lenanders Grafiska, Kalmar, juni 2002

TRYCKT PÅ MILJÖMÄRKT PAPPER

Innehåll

Förord	5
Perspektiv på högskolan	7
Presentation av författarna	11
Det svenska högskolefältet och konkurrensen mellan lärosätena	13
Olika perspektiv på högskolan som fält	14
Några kommentarer om metoden	17
Högskolan under 1990-talet	20
Expansionen av högskolan	20
Fältet av högskoleutbildningar i Sverige	32
Elitutbildningarnas delfält	37
Konklusion	44
Högskolan i kunskapssamhället	49
Massutbildning och livslångt lärande	51
Att göra forskningen till en dynamisk kraft i kunskapssamhället	58
Sammanfattande reflexioner	65
Referenser	68
Förlängda vägar från skola till arbetsliv	71
Hur förändrades ungas etableringsmönster under 1990-talet?	72
Ungdomstidens förändrade villkor	78
Vad innebär denna utveckling för högskolan?	86
Referenser	89
Värderingar och högre studier	93
Vardagslivets förändrade villkor	97
Studier om värderingar och värderingsförändringar	103
Vilken koppling finns mellan värderingar och högre studier?	112
Referenser	114
Förnyade sociala mönster inom och kring högskolan	117
Högskolan som grundläggande arena för etablering	118
Strukturumvandlingen och värdegrunderna	122
Innebörder för den högre utbildningen	125
Slutord	131
Referenser	132
Appendix	135
Börjesson, Broady och Palme	135

Det svenska högskolefältet under 1990-talet

Den sociala snedrekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena

Donald Broady, Mikael Börjesson och Mikael Palme

Under 1990-talet har stora förändringar skett inom svensk högre utbildning. Systemet av högre utbildningar har blivit allt mer heterogent och decentraliserat. En rik flora av nya utbildningsalternativ har tillkommit. De mindre och medelstora högskolorna har expanderat och några av dem har erhållit universitetsstatus. De etablerade universitetens och fackhögskolornas dominans är inte längre självklar. Allt samverkar till en skärpt konkurrens både mellan lärosäten och mellan olika program och utbildningsinriktningar. Inte minst har kampen om studenterna hårdnat. Att rekrytera – och behålla – studenter i tillräckligt antal är ett överlevnadsvillkor för alla utbildningar. Elitutbildningarna har dessutom behov av att attrahera inte vilka studenter som helst utan sådana som är väl förberedda för att klara studierna och för en lyckosam karriär i utbildningssystemet och arbetslivet. Samtidigt har det ökade söktrycket till högskolan medfört att konkurrensen mellan individer om de mer eftertraktade högskoleplatserna har ökat.

Med utgångspunkt i ett totalregister över samtliga studenter i den svenska högskolan under perioden 1993–1999 skall vi nedan analysera rekryteringen till högre studier vid två tidpunkter, hösten 1993 och hösten 1998. Registret innehåller – förutom uppgifter om studierna (framför allt kurs, program, ämne och högskola) – uppgifter om studenternas sociala ursprung och uppväxtvillkor (föräldrarnas yrken, inkomster och högsta utbildning), skolframgång (betyg från gymnasiet, resultat på högskoleprovet), kön, ålder, nationell härkomst med mera.⁵

Dessa uppgifter om studenterna och deras föräldrar tillåter jämförelser mellan rekryteringsprofilerna för samtliga utbildningar. Ofta är det ändamålsenligt att enbart ta hänsyn till socialt ursprung och kön. Då anger rekryteringsprofilerna andelen läkarsöner, läkardöttrar, civilingenjörssöner,

⁵ För en beskrivning av registret och en variabelförteckning, se *SEC-register 1. Dataregister över studenter i svensk högskola och svenska studenter som studerar utomlands, 1993–1999* <<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/000906-secreg1-hogsk.doc>>.

civilingenjörsdöttrar och så vidare på olika slags utbildningsprogram och kurser vid olika lärosäten. För att klassificera det sociala ursprunget använder vi oftast en uppdelning i 32 sociala grupper (läkarbarn, civilingenjörsbarn etc.). Sådana rekryteringsprofiler har använts för att skapa de kartor över polariteter och hierarkier inom det svenska högskolefältet som presenteras nedan. Utbildningar med likartade profiler hamnar nära varandra på kartan, de med olika profiler långt från varandra. Eftersom vi jämför situationen 1993 och 1998 har vi vissa möjligheter att spåra förändringar över tid. Det vi nedan kan bidra med är ett fågelperspektiv, ett inledande försök att ge en överblick över det samlade svenska högskolefältet under 1990-talet.⁶

Olika perspektiv på högskolan som fält

Allra först något om det synsätt vi anlägger och våra metoder. Vi kommer att göra bruk av det begrepp fält som utvecklats av den franske sociologen Pierre Bourdieu och hans medarbetare. Ett fält är kort sagt ett system av relationer mellan positioner. Den svenska högskolan kan betraktas som ett fält där positionerna intages av skilda utbildningsinriktningar vid skilda lärosäten. Vi kan även urskilja delfält, exempelvis ekonomiutbildningarna eller lärarutbildningarna. Nedan kommer vi dessutom att pröva möjligheten att hantera samtliga elitutbildningar som ett eget delfält.

Fältbegreppet innebär en fokusering på relationerna. En viss utbildning, låt säga en ekonomiutbildning i Skövde, karaktäriseras av sin placering i hela systemet av polariteter och hierarkier mellan lärosäten och utbildningar, ett system som kan kartläggas med ledning av det slags ”objektiva” kriterier som vi kommer att uppehålla oss vid nedan. Det finns också en subjektiv sida av saken. Den student som läser ekonomi i Skövde känner till att det existerar en institution som heter Handelshögskolan i Stockholm som med de flesta mått mätt placerar sig högst upp i hierarkin. Å ena sidan existerar således en objektiv struktur hos fältet, å andra sidan gör sig studenter, lärare, administratörer, utbildningspolitiker och medborgare i allmänhet en bild därav. Var och en har sin utgångspunkt från vilken somliga utbildningsvägar ter sig som framkomliga och eftersträvarsvärda medan andra vägar framstår som mindre åtråvärda och åter andra som

⁶ Inom de närmaste åren kommer vi att kunna presentera mer detaljerade bearbetningar av det nämnda registret liksom av färskare registerdata för perioden fram till 2003. Arbetet sker i anslutning till det av Vetenskapsrådet finansierade projektet ”Kampen om studenterna. Det svenska högskolefältet och lärosätenas rekryteringsstrategier 1993–2003”, se <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/kast.htm>.

ouppnåeliga. Somliga vägar kanske inte alls är synliga eftersom de hamnar bakom horisonten.

Högskolan är inte enhetlig. Vad som gäller för en utbildning behöver inte vara sant för en annan. Men vad är det som gör skillnaden mellan den ena utbildningen och den andra? Är det utbildningens inriktning, utformning och kvalitet som avgör, eller lärarnas förmåga, eller studenternas bakgrund och intressen och framtidsplaner, eller de lokala och regionala förhållandena? Svaret är givet. Alltsammans. Men här skall vi fokusera på de sociala skillnaderna. Dessa kan betraktas ur tre olika perspektiv.

Utbildningskultur

Ett perspektiv som ligger nära till hands är att vända uppmärksamheten mot den institutionella miljön vid en viss utbildning, dvs. sådant som studiernas innehåll och inriktning, den studie- och studentkultur som där odlas, lärarkårens profil i olika avseenden, utbildningens särskilda historia och geografiska placering. För att förstå exempelvis vad som utmärker Handelshögskolan i Stockholm i förhållande till övriga ekonomiutbildningar skulle vi behöva förstå studiernas särart till innehåll och form, den speciella studentkulturen, den geografiska placeringen i Stockholms innerstad, lärarkårens särdrag, banden till olika maktcentra inom svenskt näringsliv, avtalen och samarbetet med andra framstående ekonomiutbildningar världen över, forskningen, ekonomiska förutsättningar, alumniföreningar och mycket annat.

Livet efter utbildningen

Ett alternativt perspektiv innebär att vi riktar blicken mot utbildningarnas relationer till de yrkesområden eller sociala fält som de förbereder för. För att förstå det värde som studenterna och lärarna själva, representanter för andra akademiska institutioner eller arbetsgivare tillmäter en viss utbildning, måste vi ta hänsyn till det spektrum av yrkeskarriärer som denna utbildning förbereder för (eller gör anspråk på att förbereda för). För att hålla fast vid ekonomiutbildningarna som exempel, kännetecknas Handelshögskolan i Stockholm av sin ovanligt täta knytning till centrala positioner inom näringslivet och den tilltro som skolan där åtnjuter, vilket bereder vägen till brant stigande karriärer. Något liknande torde gälla för exempelvis de mest erkända teaterutbildningarna. Utbildningens anseende i teatervärlden, den hårda sällningen av de sökande, en lärarkår som inkluderar framstående skådespelare och regissörer – allt sammantaget gör det mer sannolikt att stu-

denterna anträder karriärer som pekar uppåt. Med andra ord: en högskoleutbildning kännetecknas inte bara av sin placering i högskolefältet utan även av sin relation till de sociala fält den förbereder för – fält som i sin tur är strukturerade och hierarkiserade.

Rekrytering av studenter

Ur ett tredje perspektiv kan vi låta olika slag av utbildningar karaktäriseras av egenskaper hos de studenter de rekryterar. Vi skapar således ett signalement för varje utbildning med hjälp av vad vi vet om studenternas sociala ursprung, vilken typ av skolkarriärer de har bakom sig, deras ålder och kön och andra upplysningar som går att skaffa fram. Genom att jämföra signalementen kan vi skapa en översiktskarta över högskolefältets polariteter och hierarkier. Det vi vet om studenterna utnyttjas således som indikatorer på de positioner som intas av olika lärosäten och enskilda utbildningar. Detta tillvägagångssätt skall vi använda i analyserna nedan.

Att välja perspektiv

Vart och ett av de tre perspektiven – utbildningskulturen, utbildningen som förberedelse för yrke och socialt liv, studentrekryteringen – är förenade med särskilda metodproblem.

Undersökningar ur det första perspektivet, studier av utbildningskulturen, skulle vara ett gigantiskt företag om avsikten vore att kartlägga hela högskolan. Även det andra perspektivet, dvs. analysen av högskolans utbildningar i relation till positioner inom de yrkesområden eller sociala fält som de leder fram till, skulle kräva orimligt stora arbetsinsatser om ambitionen vore att ge en helhetsbild. Man skulle bland annat tvingas hantera problemet att en och samma utbildning kan öppna vägen till flera yrkesområden och att vägarna dit kan vara slingrande. Vidare måste utbildningens betydelse vägas mot allt övrigt som förbereder för yrkeslivet. Och om vi utgår från inträdet i och banorna genom yrkeslivet får vi bara veta något om en utbildning som ofta ligger flera år tillbaka i tiden. Vi kommer inte åt dagens utbildningssystem. Således ger inget av dessa perspektiv en överblick över hela högskolan. Däremot kan mycket väl ett begränsat utbildningsområde eller ett mindre antal väl valda utbildningar studeras på så vis.

Återstår det tredje perspektivet. Tack vare att vi i Sverige förfogar över en jämförelsevis rikhaltig och komplett offentlig statistik kan vi med någorlunda precision – låt vara ganska snävt, vi får nöja oss med de data som är åtkomliga – både karaktärisera högskoleutbildningarna med hänsyn till

vilka slags studenter de rekryterar och kartlägga hur olika ungdomar (olika gamla, av olika kön, med olika skolkarriärer bakom sig, med olika socialt ursprung) fördelar sig på olika utbildningar. Det är primärt detta perspektiv som anläggs i det följande.

Några kommentarer om metoden

Även det perspektiv vi valt, att analysera lärosätenas och utbildningarnas relationer till varandra med ledning av upplysningar om de studenter de rekryterar, är förenat med svårigheter. För att skillnaderna skall framträda måste vi med tillräcklig precision dels sära på olika utbildningar, dels skilja mellan olika kategorier bland studenterna.

Håll isär utbildningarna

Särskilt i debatten om den så kallade sociala snedrekryteringen brukar man skilja mellan långa och korta högskoleutbildningar, mellan allmänna och mer snävt yrkesorienterade utbildningar eller mellan traditionella universitet och fackhögskolor å ena sidan och små, medelstora eller regionala högskolor å den andra. Ett problem med detta slag av kategorisering är att den enbart tar fasta på relationer i lodrät riktning. Man får fram en endimensionell skala med de mest profitabla och prestigeladdade utbildningarna i toppen. Skillnader i andra dimensioner suddas ut. Om man bygger sin analys på aggregerade data som innebär att utbildningarna redan på förhand är inordnade längs en vertikal skala avhänder man sig möjligheten att upptäcka polariteter och avstånd i andra riktningar.

Lika problematiska är indelningar som buntar ihop exempelvis ekonomiutbildningar i en homogen kategori och vårdutbildningar i en annan. Skillnaderna är uppenbara mellan exempelvis läkarutbildningen vid Karolinska institutet och ett kortare vårdprogram vid någon regional högskola. Varje gymnasist som överväger olika alternativ har mer eller mindre väl underbyggda uppfattningar om sådana hierarkiska skillnader.

I våra bearbetningar försöker vi undvika alltför aggregerade kategorier. Det innebär även att vi undviker förhandsantaganden om hur utbildningar förhåller sig till varandra. Vår ambition är att placera in varje utbildning på varje lärosäte i förhållande till alla andra utbildningar. I de mönster som framträder finns sedan – som ett utfall av analysen, inte som förhandsantaganden – möjligheter att konstatera vilka som har likartade och olikartade rekryteringsprofiler eller vilka som är högt och lågt placerade.

Den huvudsakliga analysenheten är med andra ord enskilda utbildningar vid enskilda lärosäten, exempelvis juris kandidatprogrammet vid Uppsala universitet. Detta tillvägagångssätt var lättare att realisera när det gamla linjesystemet fortfarande existerade eftersom samma linjer då återfanns på högskolor landet runt. Efter att linjesystemet upphört är det förenat med avsevärda men inte oöverstigliga svårigheter. Även om ett antal större sammanhållna utbildningsprogram finns kvar, läser en stor del av dagens studenter enstaka kurser som läggs ihop till en examen. Mängden ämnen och kurser har successivt ökat i omfattning och bildar i dagens högskola ett heterogent och svåröverskådligt system. Här har ett omfattande arbete krävts för att åstadkomma en brukbar klassificering av olika utbildningar vid olika lärosäten. Hur vi gått till väga framgår av appendix.

Håll isär de sociala grupperna

Även vid kategoriseringen av studenter strävar vi efter att undvika endimensionella indelningar. Sådana är vanliga i fråga om socialt ursprung. Här brukar man ofta nöja sig med en indelning i socialgrupp ett, två och tre, eller den mer fngeraderade men fortfarande endimensionella socio-ekonomisk indelning (SEI). Nackdelen med en sådan klassificering är att den enbart tar hänsyn till den samlade volymen av en grupps eller familjs tillgångar (lön, utbildning, social status) och inte säger något om förhållandet mellan olika slag av tillgångar.

SEI placerar exempelvis universitetslärare och företagsledare i en och samma kategori, högre tjänstemän. En sådan indelning duger inte för våra behov eftersom vi är intresserade av hur grupper skiljer sig åt i sina utbildningsstrategier och i sitt sätt att utnyttja utbildningssystemet. Vi måste kunna fånga upp skillnaderna mellan universitetslärare och företagsledare. De förra bygger i hög grad sin samhällsställning på utbildningsinvesteringar och kulturell kompetens, medan endast var fjärde företagsledare har en längre högskoleutbildning. Å andra sidan är företagsledare tack vare sina ekonomiska tillgångar mindre beroende av den legitimitet och de tillgångar som bara utbildningssystemet kan sanktionera.

I vårt register kan vi särskilja mellan upp till 111 sociala grupper, i analyserna nedan aggregerade till 32 sociala grupper (läkarbarn, civilingenjörsbarn, etc.). När en endimensionell vertikal indelning är mer ändamålsenlig kan dessa 32 grupper slås samman till en femgradig skala (högre klass, medelklass etc.) liknande SEI-klassificeringen.

Registret innehåller även data om studenternas ålder, kön, gymnasiebetyg,

resultat på högskoleprovet med mera, se appendix. Vi använder dessa uppgifter liksom klassificeringen av socialt ursprung som *indikatorer* på de tillgångar studenterna har i bagaget. Vår ambition är således inte att utreda hur det går för den ena eller andra gruppen bland studenterna, utan att kartlägga hur olika slag av tillgångar är fördelade på olika utbildningar. Att fadern eller modern är läkare säger inte bara något om föräldrarnas yrkesutövning. Att vara född i en läkarfamilj är ur vårt perspektiv framför allt en indikator på innehav av kulturellt kapital. Höga gymnasiebetyg är en indikator på skolkapital. Kartan över hur olika slag av tillgångar – eller om man så vill olika arter av kapital – är fördelade på olika utbildningar ger en bild av högskolefältets polariteter och hierarkier.

Statistisk teknik

För denna kartläggning har vi använt en statistisk teknik, korrespondensanalys, som är lämpad för kvantitativa analyser av kvalitativa data. Vad korrespondensanalysen i detta fall åstadkommer kan ytterst förenklat beskrivas som följer. Den tillåter jämförelser på individnivå mellan samtliga studenter som befolkar högskolan, det vill säga deras kön, ålder, skolbetyg, gymnasieprogram, sociala ursprung (som nämnts klassificerat i 32 grupper) samt val av högskoleutbildning (utbildning och högskola). Så mycket som möjligt av skillnaderna och likheterna individerna emellan projiceras i en enda dimension. Se exempelvis graf 2, där denna första dimension representeras av den lodräta axeln som låter sig tolkas som en social hierarki med överklassdominerade utbildningar i toppen och utbildningar dominerade av lägre samhällsklasser i botten. All information om likheter och skillnader låter sig inte fångas in i denna dimension. Den resterande informationen samlas så långt som möjligt ihop i en andra dimension, i graf 2 representerad av den vågräta axeln som kan tolkas som en polaritet mellan kulturellt och ekonomiskt kapital, det vill säga mellan utbildningar dominerade av å ena sidan barn till läkare, universitetslärare eller ämneslärare, å andra sidan barn till företagsledare, jurister eller högre tjänstemän i privat sektor.

Ifall inte all väsentlig information är uttömd kan en del av återstoden återges i en tredje dimension och så vidare. Resultatet blir ett mångdimensionellt rum som i vårt fall visar fördelningen av studenternas tillgångar och samtidigt hur utbildningarna förhåller sig till varandra med hänsyn till vilka slags studenter de rekryterar.

Högskolan under 1990-talet

Expansionen av högskolan

En av de mest påfallande förändringarna i den svenska högskolan under 1990-talet är det ökande antalet studenter. Studentpopulationen i högskolan växte under en tioårsperiod från 193 000 läsåret 1989/90 till 310 000 läsåret 1998/99, dvs. med ca 60 %. Omräknat till helårstudenter motsvarar denna förändring en ökning från 133 400 till 250 500, nära nog en fördubbling.⁷ Om vi betraktar perioden 1993 till 1998, de år som skall jämföras i de här presenterade analyserna, finner vi en tillväxt i antalet studenter från 255 000 höstterminen 1993 till 307 000 höstterminen 1998, en ökning med 20,5 % (se tabell 1).⁸ Hur är denna ökning fördelad inom högskolan och vad har den inneburit för könsens ställning och för det som brukar kallas social snedrekrytering, dvs. underrepresentationen av studenter med lägre socialt ursprung?

Expansionen har i första hand gällt de mindre och medelstora högskolorna. Vid dessa ökade antalet studenter mellan 1993 och 1998 från 69 500 till 108 000 (55 %), vilket kan jämföras med universitet och fackhögskolornas mer blygsamma expansion från 163 000 till 186 000 (14 %). Ser vi till den relativa fördelningen av studenter på olika typer av högskolor, har universitetet och fackhögskolorna tappat andelar, från 64,0 % till 60,6 %, under det att de mindre och medelstora högskolorna har ökat sina från 27,3 % till 35,1 %. Bland de övriga formerna av högskolor har vårdhögskolorna minskat sin andel drastiskt (från 7,7 % till 3,0 %), mycket beroende på att vårdutbildningarna har inkorporerats i mindre och medelstora högskolor och i universitetet. De konstnärliga högskolorna har ökat sitt studentantal kraftigt (med 26,6 %), men deras relativa andel har ökat obetydligt, från 0,8 % till 0,9 %. Samma mönster gäller för högskolor med enskild huvudman som ökat med hela 229 %, men vars relativa andel fortfarande är ytterst blygsam, 0,4 % hösten 1998.

⁷ Se Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95*, Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R; Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1998*, Högskoleverkets rapportserie 1999:11R; Högskoleverket, *Årsrapport för universitet och högskolor 1999*; SCB, *Utbildningsstatistisk årsbok 1995*, SCB 1995; samt SCB, *Utbildningsstatistisk årsbok 1999*, SCB 1999.

⁸ Vi har i våra beräkningar utgått från utbildningsinstitutionernas perspektiv. Detta innebär att en och samma student kan räknas flera gånger, nämligen om hon eller han exempelvis både läser på civilingenjörsutbildning på KTH och går en kurs i engelska vid Stockholms universitet. Räknad på så vis bli ökningen i studentantalet således 20,5 procent. Det faktiska antalet enskilda studenter var 234 700 hösten 1993 och 288 700 hösten 1998. Om räknar på det sist nämnda sättet blir ökningen 23 procent.

Tabell 1. Förändringar av antal studenter 1993–1998 efter typ av högskola.

Högskoletyp	1993		1998		Förändring antal	Förändring %	1993–1998, procentenheter
Univ. o fackhögskolor	163 293	64,0	186 343	60,6	23 050	14,1	-3,4
Medelstora högskolor	69 574	27,3	107 976	35,1	38 402	55,2	7,8
Konsthögskolor	2 161	0,8	2 735	0,9	574	26,6	0,0
Vårdhögskolor	19 655	7,7	9 116	3,0	-10 539	-53,6	-4,7
Enskilda högskolor	366	0,1	1 203	0,4	837	228,7	0,2
Totalt	255 049	100,0	307 373	100,0	52 324	20,5	

Om vi bortser från skillnaderna mellan olika slags lärosäten, har expansionen heller inte varit jämt fördelad mellan olika ämnesinriktningar (se tabell 2).⁹ Alla ämnesinriktningar har visserligen expanderat i volym under perioden 1993 till 1998, men ökningen har varit särskilt stor bland utbildningar inriktade mot service (47,5 %), teknik (36,5 %) och naturvetenskap (26,6 %) och mer blygsam inom exempelvis områdena pedagogik/lärarytbildningar och humaniora/kultur (6,1 respektive 10,3 %). Ser vi till den relativa fördelningen är dock skillnaderna mellan olika ämnesinriktningar relativt stabila. Teknikutbildningarna har expanderat mest (2,2 procentenheter), under det att pedagogik- och lärarytbildningarna har tappat mark (-1,7 procentenheter). I det senare fallet är det framför allt på mindre och medelstora högskolor som de relativa andelarna minskat (-6,3 procentenheter). Ämnesinriktningen medicin (alla slags vårdutbildningar) har ökat mest såväl på mindre och medelstora högskolor (6,3 procentenheter) som på universitet och fackhögskolor (5,0 procentenheter).

⁹ Ämnesinriktningarna är baserade på SUN-2000, se appendix för principer för kodningar av utbildningar.

Tabell 2. Förändringar av antal studenter 1993–1998 efter typ av högskola och utbildningsområde.

		Pedagogik/ Lärarb.	Humaniora/Kultur	Samhällsvetenskap	Naturvetenskap	Teknik	Jordbruk	Medicin	Service	Övriga	Allmänna utb.	Total
1993	N	37 076	39 315	68 373	27 360	43 042	1 951	34 267	2 875	790	0	255 049
Univ. o fackhgsk.	163 293	11,0	18,6	28,5	12,0	19,3	1,2	8,3	0,9	0,2		100,0
Medelstora hgsk	69 574	26,7	10,4	31,0	11,0	16,4	0,1	1,9	2,0	0,7		100,0
Konsthgsk	2 161	23,4	68,3	2,9		4,7		0,7				100,0
Vårdhgsk	19 655		0,3	0,9	0,6	0,1		97,9		0,2		100,0
Ensk. hgsk	366		35,0	16,7			4,9	43,4				100,0
Total	255 049	14,5	15,4	26,8	10,7	16,9	0,8	13,4	1,1	0,3	0,0	100,0
1998	N	39 356	43 359	80 960	34 651	58 752	2 332	42 661	4 240	1 019	43	307 373
Univ. o fackhgsk.	186 343	8,9	15,8	25,7	12,9	20,8	1,2	13,3	1,1	0,3	0,0	100,0
Medelstora hgsk	107 976	20,4	10,5	30,1	9,8	18,4	0,0	8,2	2,1	0,4	0,0	100,0
Konsthgsk	2 735	25,8	73,3			0,9						100,0
Vårdhgsk	9 116	1,0	0,5	4,4	0,9	0,4		92,7				100,0
Ensk. hgsk	1 203		43,8	8,3		1,5		44,8		1,6		100,0
Total	307 373	12,8	14,1	26,3	11,3	19,1	0,8	13,9	1,4	0,3	0,0	100,0
1993–1998												
Univ. o fackhgsk.		-8,0	-3,2	3,0	22,7	23,1	20,6	83,3	30,1	72,7	-	14,1
Medelstora hgsk		18,5	56,4	51,1	37,5	74,1	21,1	581,6	66,9	6,2	-	55,2
Konsthgsk		39,5	35,8	-	-	-75,2	-	-	-	-	-	26,6
Vårdhgsk		-	-18,6	118,9	-21,1	85,0	-	-56,1	-	-	-	-53,6
Ensk. hgsk		-	311,7	63,9	-	-	-	239,0	-	-	-	228,7
Total 1993–1998		6,1	10,3	18,4	26,6	36,5	19,5	24,5	47,5	29,0	-	20,5
Univ. o fackhgsk.		-2,1	-2,8	-2,8	0,9	1,5	0,1	5,0	0,1	0,1	-	
Medelstora hgsk		-6,3	0,1	-0,8	-1,3	2,0	0,0	6,3	0,1	-0,2	-	
Konsthgsk		2,4	5,0	-	-	-3,8	-	-	-	-	-	
Vårdhgsk		-	0,2	3,5	0,4	0,3	-	-5,2	-	-	-	
Ensk. hgsk		-	8,8	-8,4	-	1,5	-	1,4	-	-	-	
Total relativ fördeln.		-1,7	-1,3	-0,5	0,5	2,2	0,0	0,4	0,3	0,0	-	

En annan central förändring är att högskolestudierna har förlängts (tabell 3). De korta programmen (ett- och tvååriga), vilka utgjorde 10 % 1993, har i det närmaste försvunnit 1998. Samtidigt har tre-, fyr- och femåriga program ökat sina relativa andelar. Den mest omfattande ökningen svarar de fyraåriga programmen för (6,5 procentenheter).¹⁰ Totalt sett har studietiden för de studenter som läser på program förlängts med dryga tre månader. Andelen studenter som läser på högre nivåer på kurser (C- och D-nivå) har också ökat, med 1,5 procentenheter. Vi kan notera att förhållandet mellan kurs- och programstudier inte förändrats nämnvärt, ca 55 % läste program och 45 % kurser 1993 såväl som 1998. Det totala utbildningsutbudet har dock utökats. Detta har skett dels i och med etablerandet av nya högskolor och att antalet lärosäten där en och samma utbildning kan läsas har ökat,¹¹ dels genom att nya utbildningar tillkommit. En indikation på det senare är att det totala antalet utbildningsinriktningar på den mest detaljerade nivån i vårt klassifikations-system har ökat från 284 år 1993 till 333 år 1998, en ökning med 17 %.

Tabell 3. Förändringar av antal studenter 1993–1998 efter program och kurs.

	1993		1998		1993–1998, procentenheter
	n	Andel %	n	Andel %	
1-åriga program	2 091	0,8	1 141	0,4	-0,4
2-åriga program	20 816	8,2	3 704	1,2	-7,0
3-åriga program	53 132	20,8	67 482	22,0	1,1
4-åriga program	56 301	22,1	87 921	28,6	6,5
5-åriga program	7 846	3,1	10 542	3,4	0,4
Totalt program	140 186	55,0	170 790	55,6	0,6
Totalt allmänna program	35 841	14,1	50 713	16,5	2,4
Totalt yrkesprogram	104 307	37,8	120 077	35,6	-2,2
Totalt kurser	114 863	45,0	136 583	44,4	-0,6
Totalt AB	92 564	36,3	104 217	33,9	-2,4
Totalt CD	15 645	6,1	23 608	7,7	1,5

¹⁰ Detta är orsakat av att tvååriga program förlängts till tre år och att många treåriga har blivit fyraåriga. Däremot har få program förlängts från fyra till fem år.

¹¹ Exempelvis kunde man 1993 läsa 38 olika fyraåriga företagsekonomiska utbildningar (när vi skiljer mellan olika lärosäten och mellan vissa inriktningar). År 1998 hade antalet ökat till 65. (Till viss del förklaras ökningen av att många treåriga ekonomiutbildningar blir fyraåriga.) Bland lärarutbildningarna fanns 1993 63 4-9-läro-utbildningar och 1998 hade antalet stigit till hela 104 stycken. Alla utbildningar ökar dock inte i samma omfattning.

Vad har expansionen inneburit för olika studentgrupper?

Låt oss titta närmare på vilka studentkategorier som befolkar de olika typerna av högskolor, program och ämnesinriktningar, se tabell 4.

Beträffande *könsfördelningen* är kvinnorna i majoritet inom den högre utbildningen sedan åtskilliga år tillbaka. Denna tendens förstärks under perioden 1993 till 1998 då andelen kvinnor ökar från 54 % till 57 %. Andelen kvinnor ökar också på alla slags högskolor. På universitet och fackhögskolor, som har den högsta andelen män både 1993 och 1998, har t.ex. andelen kvinnor vuxit tydligt och 1998 är kvinnorna i klar majoritet. Man skall dock komma ihåg att andelen kvinnor och män på olika högskolor delvis är en funktion av högskolornas utbildningsutbud. Den höga andelen (87 respektive 89 %) på vårdhögskolorna förklaras av att dessa till största delen erbjuder utbildningar som av tradition är utpräglat kvinnodominerade. Inom samtliga tre ämnesinriktningar där männen 1993 var i majoritet – naturvetenskap, teknik och jordbruk (64, 80,5 respektive 52 %) – har männens andel minskat 1998 (55, 73 respektive 46 %). Männen har ökat sin representation i förhållande till kvinnorna på ett enda område, nämligen pedagogik/lärarytbildningarna där de gått från 22,6 % till 24,1 % av alla studenter. Slutligen kan noteras att kvinnor är i majoritet på samtliga program och kurser förutom fyraåriga program och att deras andelar ökar för samtliga utbildningar med undantag av treåriga program.

Åldersmässighet har högskolestudenterna allmänt sett blivit äldre. Den yngsta gruppen, studenter upp till 23 år, har minskat med tre procentenheter från 52 % till 49 %, ¹² samtidigt som andelen studenter över 29 år ökat med tre procentenheter (från 25 % till 28 %). Detta kan förklaras av en rad faktorer, varav de viktigaste troligen är att den ökade konkurrensen om platserna har lett till att man kommer in på sin utbildning senare (efter kompletteringar eller arbetslivserfarenhet), samt att universitetsstudiernas ökade längd i sig självt gör studentpopulationen äldre. Åldersfördelningen skiljer sig tydligt åt mellan olika typer av högskolor. På universitet och fackhögskolor tenderar studenterna att vara relativt homogena åldersmässigt – flertalet är mellan 22 och 29 år (vilket inte framgår av tabell 4). Spridningen i åldrar är större på mindre och medelstora högskolor, där såväl andelen unga studenter som andelen äldre studenter är större än på universitet och fackhögskolor. Enskilda högskolor och konsthögskolor har de lägsta andelarna unga studenter, vilket i det senare fallet kan förklaras av att det ofta krävs förberedande utbildningar och upprepade intagningsprov innan man blir antagen.

¹² De allra yngsta studenterna, de under 22 år, har minskat sin andel från en fjärdedel till en femtedel.

Tabell 4. Typ av högskola, utbildning och utbildningsinriktning efter kön, ålder socialt ursprung, invandring, gymnasiebetyg och högskoleprov.

	n	Man	Under 24 år	Över 29 år	Höge tjänstemän	Arbetarklass	Högsk min 3 år + forsk.utb.	Inkomst 10 delar (högsta)	Stad o minst en förälder född i Sverige	Stad född i Sverige	Gymnasiebetyg 4,5-5,0	Högskoleprov 1,8-2,0 p	Ej gjort högskoleprov
Univ. o fackhögskolor	163 293	50,4	53,2	21,7	31,7	11,4	34,2	14,9	73,1	90,5	7,8	5,7	45,8
1993-1998	12,4	-4,6	-1,8	3,0	-2,9	3,1	-1,0	-0,3	1,7	-2,4	1,7	2,6	-16,4
Medelstora hgsk	69 574	44,9	56,1	26,3	19,7	17,0	19,6	8,4	71,6	92,9	1,3	1,4	42,8
1993-1998	35,6	-4,5	-7,7	4,2	-1,1	4,1	0,0	-0,3	3,0	-2,0	0,4	0,3	-12,2
Konsthgsk	2 161	42,4	33,8	33,0	30,8	8,9	36,2	9,5	69,7	90,4	3,0	0,8	88,1
1993-1998	21,0	-3,9	-4,2	4,1	-2,2	2,1	-1,1	1,5	2,3	-2,9	1,0	1,5	-14,5
Vårdhgsk	19 655	12,6	36,0	45,2	13,2	15,7	13,6	5,4	54,7	89,1	2,5	0,6	50,9
1993-1998	-115,6	-1,4	-7,9	7,4	-2,6	6,7	-3,0	-1,8	7,8	3,2	-1,4	-0,3	-4,4
Ensk. hgsk	366	42,9	27,9	40,7	16,7	14,2	18,6	4,6	59,8	86,7	3,6	70,2	
1993-1998	69,6	-14,9	-10,1	21,3	-0,7	-2,2	0,5	1,3	-7,2	1,0	-1,2	-13,8	
Totalt	255 049	45,9	52,4	24,9	27,0	13,2	28,6	12,4	71,2	91,1	5,6	4,1	45,8
1993-1998	17,0	-3,2	-3,1	2,9	-2,4	3,8	-0,9	-0,5	3,0	-1,9	0,8	1,6	-15,0
2-årigt prog.	7 916	49,2	64,4	21,8	17,3	21,2	16,9	7,5	75,0	92,5	1,0	0,8	44,8
1993-1998	-63,4	-2,1	-1,3	1,1	-3,4	3,7	-1,7	-1,1	2,6	-3,2	1,3	1,7	-14,1
3-årigt prog.	21 012	32,6	56,2	22,0	23,9	16,5	24,9	10,5	75,2	92,4	3,2	2,1	34,6
1993-1998	68,9	4,4	-3,5	4,2	-5,2	7,2	-4,4	-2,6	4,6	-1,0	-1,0	-0,3	-10,0
4-årigt prog.	17 020	59,8	62,9	12,2	36,6	11,5	40,1	18,2	80,6	92,0	11,4	7,1	42,2
1993-1998	80,6	-8,4	-2,3	5,5	-5,7	4,2	-4,9	-1,7	0,4	-0,9	-1,3	0,5	-19,7
5-årigt prog.	4 353	48,3	40,9	27,4	36,8	7,7	41,5	17,7	67,8	85,6	24,2	13,8	49,0
1993-1998	58,7	-6,7	4,7	-2,9	0,5	3,6	1,8	1,3	6,1	-0,8	-1,4	11,4	-26,9
Kurs	59 338	44,4	44,0	32,8	24,9	11,3	26,1	11,0	64,3	90,0	3,5	3,5	52,6
1993-1998	56,6	-4,9	-2,9	2,3	-2	3,5	-0,5	-0,4	3	-2,8	1,5	0	-13,4
Totalt	255 049	45,9	52,4	24,9	27	13,2	28,6	12,4	71,2	91,1	5,6	4,1	45,8
1993-1998	17,0	-3,2	-3,1	2,9	-2,4	3,8	-0,9	-0,5	3	-1,9	0,8	1,6	-15
Pedagogik/Läroarb.	37 076	22,6	50,9	32,2	18,2	17,3	19,9	6,3	68,4	94,2	1,6	1,1	50,9
1993-1998	5,8	1,5	-9,1	4,6	-0,5	3,9	0,1	0,2	5,0	-0,3	0,4	0,5	-16,0
Humaniora/Kultur	39 315	37,0	49,5	27,6	29,1	11,3	32,0	11,9	68,0	89,9	5,1	4,2	52,4
1993-1998	9,3	-2,1	-1,3	1,1	-3,4	3,7	-1,7	-1,1	2,6	-3,2	1,3	1,7	-14,1
Samhällsvetenskap	68 373	46,9	50,1	23,5	30,4	11,4	31,1	15,3	72,8	92,2	6,3	5,2	41,6
1993-1998	15,5	-4,9	1,3	-0,3	-2,7	4,2	-1,1	-0,4	2,8	-3,1	1,1	1,1	-15,1
Naturvetenskap	27 360	63,9	60,9	16,7	29,6	14,0	31,1	13,1	77,3	90,3	3,6	4,4	36,4
1993-1998	21,0	-9,3	-9,3	7,0	-3,3	3,5	-1,4	-1	0,7	-1,6	1,8	3,0	-12,6
Teknik	43 042	80,5	67,0	10,6	31,9	14,2	33,8	15,9	81,5	91,0	8,3	5,2	43,5
1993-1998	26,7	-7,9	-4,4	7,6	-4,3	2,8	-2,3	-1,2	-1,1	-2	-0,1	1,2	-17,5
Jordbruk	1 951	51,8	51,4	15,2	29,6	10,8	37,7	13,5	85,5	94,6	9,2	6,2	45,8
1993-1998	16,3	-6,2	5,3	-0,6	0,1	2,9	-0,4	1,5	4,9	0,8	0,4	6,1	-23,5
Medicin	34 267	21,3	37,2	41,3	19,3	13,0	20,7	8,7	56,5	87,2	7,4	3,3	50,9
1993-1998	19,7	-2,6	-3,5	3,3	-0,4	4,4	0,2	-0,2	7,3	0,3	-0,1	2,6	-11,5
Service	2 875	47,2	52,2	26,7	23,1	14,5	24,4	10,2	72,6	92,6	1,6	1,6	49,5
1993-1998	32,2	-4,3	-3,9	-1,5	-1,2	4,5	0,2	-0,9	6,9	0,1	0,9	0,8	-14,9
Övriga	790	31,0	52,8	31,6	20,6	10,1	23,2	10,5	58,2	86,3	2,4	2,4	53,5
1993-1998	22,5	-3,2	-22,4	15,9	-6,8	3,7	-6,6	-4,5	-1,9	-0,4	0,2	0,1	1,5
Total	255 049	45,9	52,4	24,9	27	13,2	28,6	12,4	71,2	91,1	5,6	4,1	45,8
1993-1998	17,0	-3,2	-3,1	2,9	-2,4	3,8	-0,9	-0,5	3,0	-1,9	0,8	1,6	-15,0

Betydande skillnader i ålderssammansättningen bland studenterna finns även mellan olika ämnesinriktningar. Teknikutbildningar har högst andel unga studenter – år 1993 var hela 67 % under 24 år och endast 10 % över 29 år (att jämföra med 52 % respektive 25 % för högskolan i stort). Medicin samt pedagogik/läraryr utbildningar uppvisar, omvänt, en klar överrepresentation av äldre studenter.

Hur har det gått med lägre *sociala grupper* ställning? Om vi betraktar studenternas sociala ursprung kan vi under tidsperioden 1993 till 1998 konstatera en viss minskning av det som brukar kallas social snedrekrytering. Totalt sett har andelen studenter från arbetarklass ökat sin andel av studentpopulationen (från 13 % till 17 %), samtidigt som andelen studenter med föräldrar som tillhör gruppen högre tjänstemän – den från den s.k. SEI-koden hämtade kategori som vi för jämförbarhetens skull väljer att använda och som här får representera alla slags "elitgrupper" – har minskat sin andel från 27,0 % till 24,6 %. Intressant att notera är att såväl ökningen av studenter med arbetarklassbakgrund som minskningen av studenter med högre tjänstemannabakgrund skett inom samtliga kategorier av högskolor.

Samma utveckling gäller ämnesinriktningarna: den sociala snedrekryteringen tycks ha minskat något inom alla studieområden. (Man bör dock notera att för de längsta utbildningarna, femåriga program, ökar andelen barn till högre tjänstemän.) Även om den s.k. snedrekryteringen allmänt sett minskat något under perioden,¹³ kvarstår att studenter med olika socialt ursprung långt ifrån är lika väl representerade i högskolan som helhet och att de dessutom fördelar sig mycket olika på olika typer av högskolor och ämnesinriktningar. Som tabell 4 visar prioriterar studenter från högre tjänstemannahem universitet och fackhögskolor samt konsthögskolor, där de utgör närmare en tredjedel av hela studentpopulationen, medan andelarna på mindre och medelstora högskolor och vårdhögskolor är betydligt lägre (ca en femtedel respektive en tiondel). Det motsatta gäller för studenter från arbetarklasshem, som har störst andelar på mindre och medelstora högskolor (ca 17–21 %) och vårdhögskolor (16–22 %) och har lägre andelar på universitet och fackhögskolor (11–14 %) samt konsthögskolor (runt 10 %).

¹³ Att detta är en komplex fråga visar de andra kriterierna på socialt ursprung. Om vi i stället för socio-ekonomisk grupp väljer att utgå från föräldrarnas utbildningsnivå minskar inte andelen barn till föräldrar med minst en längre högskoleutbildning nämnvärt mellan 1993 och 1998, och inte heller andelen barn till föräldrar med hög inkomst. Dessa kriterier är dock mer exklusiva än gruppen högre tjänstemän, dvs. vissa grupper som räknas som högre tjänstemän har relativt låga andelar högutbildade (exempelvis högre tjänstemän och företagsledare) och andra har relativt låga inkomster (t.ex. ämneslärare).

Barnen till högre tjänstemän återfinns i större utsträckning på utbildningar inom humaniora/kultur, samhällsvetenskap, naturvetenskap, teknik och jordbruk (ca 30 %) och är mindre benägna att söka sig till utbildningar inom pedagogik/läraryr utbildning, medicin och vård (frånsett läkarlinjen), service och övriga (ca 20 %). Studenter med arbetarklassbakgrund har däremot den högsta andelen inom pedagogik/läraryr utbildningar (ca 17 % 1993) och har lägst andelar inom humaniora/kultur, samhällsvetenskap, jordbruk samt övriga.

Beträffande grupper med olika *nationell härkomst* är resultaten något motstridiga. Ser vi till de studenter som själva är födda i Sverige och som har minst en svenskfödd förälder ökar denna grupp i högskolan från 71 % till 74 %. Detta kan dock vara ett resultat av att vi har bättre tillgång till data om föräldrarnas födelse land för 1998. Samtidigt ökar också andelen studenter som själva invandrat från 9 % till 11 %.

Intressant att notera är också att det inte råder så stor skillnad mellan de olika typerna av högskolor – andelen svenskfödda elever är ungefär 90 % för samtliga och faktiskt högst på de mindre och medelstora högskolorna, vilka brukar lyftas fram som speciellt framgångsrika i att rekrytera studenter med utländsk bakgrund. Andelen svenskfödda studenter är vidare störst inom läraryr utbildningar och jordbruksutbildningar, ca 94–95 %, och lägst inom vård och övriga utbildningar (ca 86–87 %). Påfallande är också att svenskfödda elever 1993 har den lägsta andelen (87 %) för de längsta programmen, de femåriga, vilka omfattar flera prestigeutbildningar som läraryr utbildningen och psykologutbildningen, och högst andel för de kortaste utbildningarna, ca 92 %. Detta hade dock ändrats något 1998, då andelen svenskfödda studenter minskat mest för de kortare utbildningarna.

Skolkapitalet som studenterna besitter (här indikerat av höga gymnasiebetyg och högskoleprovspoäng) är mycket särskiljande för olika utbildningar och typer av lärosäten. De högsta andelarna 1993 finner vi för universitet och fackhögskolor (7,8 % med ett gymnasiebetyg över 4,4 att jämföra med 5,6 % för samtliga studenter; 5,7 % med över 1,7 poäng på högskoleprovet mot 4,1 % för samtliga), längre program (24 % respektive 14 % för femåriga program och 11 % respektive 7 % för fyraåriga program) samt till viss del utbildningar inom teknik, jordbruk och medicin. Lägst andelar har, vad gäller betyg, de mindre och medelstora högskolorna (lägst andelar höga högskoleprovspoäng har vårdhögskolor och konstnärliga högskolor), och, för såväl betyg som högskoleprov, kortare program, samt läraryr utbildningar och utbildningar inom service. Än mer påtagligt är de ökande skillnaderna för de längre programmen. 1998 har förvisso andelen med höga gymnasiebetyg

gått ner ca en procentenhet för de femåriga programmen, men andelen som har höga högskolepoäng har ökat dramatiskt med dryga elva procentenheter. Det är även bland de femåriga programmen som andelen som inte har gjort högskoleprovet är som minst, 22 %, och framför allt är det där som ökningen av andelen som genomfört provet är som störst, 27 procentenheter mot femton procentenheter för samtliga. Totalt sett gör detta att bland de femåriga programmen hade ca 25 % av studenterna ett högskoleprovresultat över 1,7. Samma andel, 25 %, hade ett gymnasiebetyg över 4,4. Detta kan jämföras med de kortare programmen (två- eller treåriga program), där dessa andelar ligger runt 1–3 %.

Skolkapitalets betydelse för högskolans struktur är således mycket påtaglig. Skillnaderna mellan utbildningarna och lärosätena är som störst när vi analyserar höga gymnasiebetyg och högskoleprovspoäng, samtidigt som betydelsen av betyg och framför allt högskoleprovet blivit allt större för att ta sig in på högskoleutbildningar, i synnerhet på de mest selektiva och eftersökta.

Förändringar 1993 till 1998 – några reflektioner

Vi har ovan konstaterat att det skett vissa mindre förändringar av vilka studenter som befolkar högskolan. Studenterna har blivit något äldre, kvinnorna har ökat sin andel, andelen studenter med höga gymnasiebetyg och poäng på högskoleprovet har ökat, barn med ett socialt ursprung i arbetarklassen har ökat sin relativa andel medan barn till högre tjänstemän minskat sin något. Det senare kan delvis ses som ett resultat av själva expansionen av högskolan. Eftersom ”gamla” grupper redan placerar sina barn i högskolan är det inte så förvånande om en expansion innebär rekrytering ur ”nya” grupper.

Intressantare frågor är vilka utbildningar de ”nya” studenterna hamnar på och om rekryteringen till traditionella elitutbildningar förändras. Här finns inga riktigt tydliga tendenser. Man hade kunnat misstänka att andelen studenter med ett ursprung i den högre tjänstemannaklassen skulle befästa sin ställning på de traditionella universiteten och fackhögskolorna, samtidigt som barn till arbetarklass ökar sina andelar på mindre och medelstora högskolor. Detta har dock inte skett, högre tjänstemän tappar andelar oavsett typ av högskola. När vi i stället för att använda en grov kategorisering i typ av högskola studerar förändringen inom enskilda utbildningar¹⁴ framträder ett till vissa delar annorlunda mönster.

¹⁴ Vi har här skiljt mellan utbildningsinriktningar på den mest detaljerade nivån samt mellan högskoletyp och program och kurs. För att spara utrymme redovisas resultaten ej i tabellform i denna text, men tabellerna finns tillgängliga på webben, se <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/kast.htm>.

Vissa utbildningar såsom framför allt läkarutbildning, civilingenjörsutbildning i industriell ekonomi, journalistutbildningen och pol.mag.-programmet hade 1993 över 40 % studenter härstammande från högre tjänstemannahem och ökade dessa andelar ytterligare till 1998, medan andra utbildningar som 1993 hade motsvarande höga andelar studenter med högre tjänstemannabakgrund tappat andelar 1998 (exempelvis musikerutbildningar, civilingenjörsutbildningar i teknisk fysik, kemi, lantmäteri, arkitektur, materialteknik, maskinteknik, program i företagsekonomi vid universitet och fackhögskolor och juristprogrammet). Utmärkande för den första gruppen utbildningar är att dessa även ökar sina andelar studenter med höga poäng på högskoleprovet. År 1993 placerar sig tre av de fyra utbildningarna (samtliga förutom pol.mag-programmet) bland de tio högst placerade efter andel studenter med höga högskoleprovspoäng. Journalistutbildningen har den i särklass högsta andelen, där 42 % av studenterna har mellan 1,8 och 2,0 poäng på högskoleprovet, att jämföras med den näst högst placerade utbildningen, civilingenjörsutbildning i arkitektur (19 %), och genomsnittet på 4,1 %.

Journalistutbildningen ökar således sin andel ytterligare till 1998 och hamnar på 46 % – den högsta andelen även 1998. För den största ökningen svarar dock veterinärutbildningen och läkarutbildningen som går från 13 % till 40 % respektive från 16 % till 37,5 % mellan 1993 till 1998.

Högskoleprovets vikt för elitutbildningarna är tydlig i det faktum att andelen studenter som har höga poäng på högskoleprovet ökar markant på de tio högst placerade utbildningarna, där 1998 samtliga har en andel över 20 %.¹⁵ Vi kan också konstatera att bland de tio högst placerade utbildningarna efter höga poäng på högskoleprovet 1998 ökar sju sin andel studenter med ett ursprung i högre tjänstemannahem¹⁶, samtidigt som andelen studenter från arbetarklasshem ökar mindre än genomsnittet på sju av utbildningarna (undantaget är logopedutbildningen där andelen ökar med hela sexton procentenheter). Vidare ökar andelen med höga grundskolebetyg för sju av utbildningarna (endast journalistutbildningen minskar, från 21 % till 16 %), andelen kvinnor ökar på samtliga dessa utbildningar och likaså

¹⁵ Dessa är journalistutbildningen, veterinärutbildningen, läkarutbildningen, psykologprogrammet, annan utbildning i medicin, civilingenjörsutbildning i arkitektur, annan utbildning i psykologi, civilingenjörsutbildning i teknisk fysik, civilingenjörsutbildning i industriell ekonomi, logopedutbildning. På dessa utbildningar går 13 000 studenter, dvs. ca fyra procent av samtliga högskolestudenter. Samtliga utbildningar är program och återfinns på universitet och fackhögskolor.

¹⁶ Två av utbildningarna, annan utbildning i medicin och annan utbildning i psykologi, fanns inte 1993, och den enda utbildning som minskade sin andel var teknisk fysik.

andelen yngre studenter. Även andelen studenter födda i Sverige med minst en svenskfödd förälder ökar.¹⁷

Samtidigt med att framför allt journalistutbildningen, läkarutbildningen, veterinärutbildningen, vissa civilingenjörsutbildningar elitiserats i dubbel bemärkelse, såväl socialt som meritokratiskt, har andra utbildningar deklarerats och attraherar i mindre utsträckning studenter med höga högskoleprovspoäng och betyg. Detta gäller exempelvis lärarutbildningarna och pedagogiska utbildningar som tappat mark på bred front. När vi rangordnar samtliga 300 utbildningar 1993 efter andel studenter med ett ursprung i högre tjänstemannahem, hamnar endast sju av 45 lärarutbildningar bland de 100 högst rankade.¹⁸ För samtliga dessa sju utbildningar minskar andelen studenter med ett ursprung i högre tjänstemannahem (minskningen är mellan 2,5 och 17 procentenheter), samtidigt som andelen studenter med ursprung i arbetarklass ökar (mellan 3,0 och 15 procentenheter).

Andelen studenter med höga högskoleprovspoäng minskar eller ökar under genomsnittet för samtliga utbildningar utom en (musiklärarutbildning på konstnärlig högskola).¹⁹ Andelen män ökar något, andelen unga studenter minskar kraftigt och andelen svenskfödda elever med minst en svenskfödd förälder minskar eller ökar under genomsnittet.

Ett exempel på utbildningar med relativt låg social rekrytering som får en lägre andel studenter med ett ursprung från högre tjänstemannahem och med höga poäng på högskoleprovet är ingenjörsutbildningarna. Dessa har ökat kraftigt i antal studenter från 10 500 till 19 700, eller 46 %, från 1993 till 1998. Två av totalt arton ingenjörsutbildningar 1993 hamnar bland de 100 högst rankade efter andel studenter med ett ursprung i högre tjänstemannahem. För samtliga sexton utbildningar som också återfinns 1998 minskar andelen barn till högre tjänstemän (i fem fall dock mindre än genomsnittet). Ingen av utbildningar har en högre andel studenter med höga gymnasiebetyg eller höga poäng på högskoleprovet än genomsnittet 1993 och för samtliga utbildningar förutom två minskar dessa andelar eller

¹⁷ När vi sorterar utbildningarna efter högsta andel höga gymnasiebetyg (4,5–5,0) finner vi ett likartat men inte fullt så markant mönster.

¹⁸ Dessa är musiklärarprogrammet (konstnärlig högskola), lärarprogrammet årskurs 4–9 annan utbildning, gymnasielärarprogrammet/samhällsvetenskap, musiklärarprogrammet (universitet), gymnasielärarprogrammet/matematik, lärarprogrammet årskurs 4–9/matematik (universitet) samt lärarprogrammet årskurs 4–9/matematik (högskola). Totalt omfattar dessa utbildningar ca 4 000 studenter, dvs. endast 1,5 % av studentpopulationen 1993.

¹⁹ Lärarutbildningarna har överlag mycket låga andelar studenter med höga högskoleprovspoäng – endast fem av 45 utbildningar har över genomsnittet. Liknande gäller även lärarstudenternas gymnasiebetyg.

ökar mindre än genomsnittet till 1998. Andelen yngre studenter minskar kraftigt (ofta med runt 20 procentenheter), andelen kvinnor ökar (dock från extremt låga nivåer, på vissa utbildningar utgör männen över 90 %) och andelen svenskfödda studenter med minst en svenskfödd förälder minskar.

För civilingenjörsutbildningarna är bilden mer komplex. Dessa har en betydligt högre social rekrytering än ingenjörsutbildningarna; samtliga fjorton civilingenjörsutbildningar hamnar bland de 100 högst placerade efter högt socialt ursprung 1993 och fem utbildningar bland de tio högst placerade utbildningarna. I jämförelse med exempelvis läkarutbildningarna och veterinärutbildningarna sker dock en viss deklassering av civilingenjörsutbildningarna. Endast vid tre utbildningar (industriell ekonomi, elteknik och maskinteknik) ökar andelen studenter från högre tjänstemannahem, samtidigt som det för vissa sker en meritokratisk elitisering (teknisk fysik, kemi, arkitektur, elteknik och industriell ekonomi), medan merparten även tappar mark här.

Detta kan sammanfattas på så sätt att även om andelen högre tjänstemannabarn minskat sin relativa andel i högskolan och arbetarbarn höjt sin dito, så följer denna generella trend omfattande skillnader mellan utbildningarna. Vissa utbildningar under 1990-talet har genomgått en kraftig meritokratisk elitisering (journalistutbildningen, läkarutbildningen, veterinärutbildningen och vissa civilingenjörsutbildningar) som i sin tur har fört med sig att andelen kvinnor, yngre studenter, svenskfödda studenter och studenter med högt socialt ursprung ökat. För andra relativt sett socialt selektiva utbildningar såsom exempelvis vissa lärarutbildningar och civilingenjörsutbildningar har det skett en deklassering och andelen studenter med höga högskoleprovspoäng har minskat. Även vissa utbildningar med relativt låg social rekrytering har minskat andelarna studenter med högt socialt ursprung och studenter med omfattande skolkapital, vilket tydligt gäller för högskoleingenjörsutbildningarna.

Beträffande kvinnornas ökade andel av högskolestudenter kan man ställa sig frågan om kvinnorna flyttat fram sina positioner i alla avseenden. På praktiskt taget alla de utbildningar där barnen till högre tjänstemän 1993 utgjorde minst 40 % (på dessa utbildningar gick ca 35 000 studenter, eller 13,8 % av samtliga studenter) ökade kvinnorna sina andelar till 1998. Många av dessa var civilingenjörsutbildningar där antingen en traditionellt kraftig manlig dominans minskade (exempelvis teknisk fysik, industriell ekonomi, matematik eller farkost) eller kvinnorna ytterligare stärkte positioner som flyttats fram redan före 1993 (kemi, lantmätare, landsarkitekter, arkitekter).

I några fall är denna förändring parallell med en minskning av andelen barn till högre tjänstemän, men denna senare förskjutning är med några viktiga undantag allmän i högskolan. På läkarlinjen utgjorde de kvinnliga studenterna 1998 en majoritet, vilket inte var fallet fem år tidigare, samtidigt som andelen barn till högre tjänstemän ökade. På de flesta av de utbildningar där andelen studenter 1993 med de högsta resultaten på högskoleprovet återfanns – journalistik, psykologlinjen, läkarlinjen, vissa civilingenjörsutbildningar – och där denna andel ytterligare hade ökat 1998, stärkte också kvinnorna sina ställningar.

Mycket tyder med andra ord på att kvinnliga studenter under 1990-talet flyttat fram sina positioner i högskolan i förhållande till manliga studenter. Könsskillnaderna i högskolan kan dock inte förstås bara genom att vi betraktar förändringen i rekryteringen till enskilda utbildningar, utan måste ses som en dimension av strukturella skillnader mellan utbildningar som har att göra med hur studenter som inte bara är av olika kön utan också besitter både olika slags och olika mängd kulturella, ekonomiska och skolmässiga tillgångar, använder högskolan och de studiemöjligheter den erbjuder. Samma resonemang kan tillämpas när vi diskuterar den s.k. sociala snedrekryteringen. Denna fråga kan knappast diskuteras bara som ett spørsmål om procentsatser. Som vi har sett är den relativa minskning av den sociala snedrekryteringen som kan konstateras parallell med en ökad utbildningskonkurrens och en ökad elitisering av vissa utbildningar vilkas ställning inte påverkats av expansionen. För att med större precision kunna diskutera denna fråga måste vi närma oss högskolan som ett strukturerat fält av utbildningar inom vilket vissa sociala polariteter tycks vara bestående.

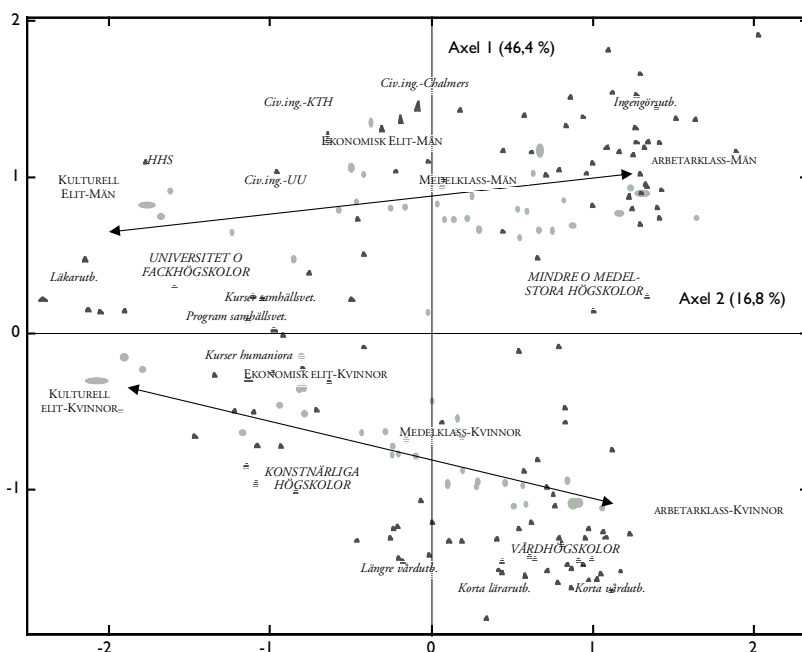
Fältet av högskoleutbildningar i Sverige

Låt oss ställa frågan hur det rum som högskolans samlade utbildningar utgör är strukturerat, med andra ord rita en sociologisk "karta" över det landskap som är den svenska högskolan. Vilka är de huvudsakliga polariteterna och vilka avstånd kan man finna mellan olika slags utbildningar och olika lärosäten? Vi skall först utgå från alla studenter i högskolan och betrakta vilken utbildning – dvs. vilken utbildningsinriktning och vilket lärosäte – de befinner sig på, om de är män eller kvinnor och vilket socialt ursprung de har. Men vi skall inte behandla kön och socialt ursprung som två separata variabler utan i stället intressera oss för söner och döttrar till föräldrar inom de 32 sociala grupper vi arbetar med i analysen, dvs. civilingenjörsdöttrar

och civilingenjörssöner, döttrar till tjänstemän på mellannivå och söner till samma slags tjänstemän, osv.

När vi med korrespondensanalys som redskap analyserar hur studenterna i högskolan skiljer sig åt eller liknar varandra i fråga om socialt ursprung, kön och de utbildningar de valt, får vi ett mångdimensionellt rum vars första två dimensioner återges i graf 1. Eftersom den struktur vi finner 1993 är närmast identiskt med den som återfinns 1998, har vi valt att bara koncentrera oss på den senare.

*Graf 1. Högskolefältet 1998, 300 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor separerade, dimension 1 och 2.**

* Cirkelarna (grå) avser sociala grupper och triangelarna (svarta) utbildningar. En fulltextversion av grafen återfinns i appendix. Storleken på cirkelarna och triangelarna visar på bidragsvärdet för modaliteten till axle 1 och axle 2.

I grafen finner vi en första motsatsställning i högskolan, vertikalt, mellan en kvinnlig del (nedre delen) och en manlig del (övre delen). Å ena sidan döttrar till – om vi går från grafens högra del mot dess vänstra – arbetare av olika slag, handelsanställda, sjukvårdsanställda, tjänstemän i olika sektorer och på olika nivåer, universitetslärare och läkare, och å den andra sidan manliga studenter från samma grupper. Denna första polaritet kompletteras av en

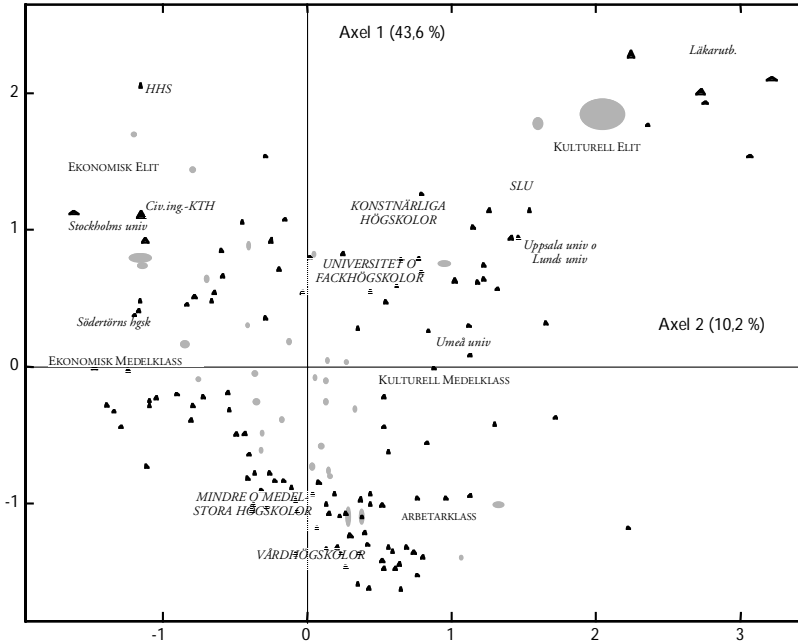
andra sådan, den som utgör grafens andra dimension och som uttrycker en motsatsställning mellan studenter med högre socialt ursprung (grafens vänstra del) och studenter med lägre sådant (grafens högra del). Som framgår av grafen möts kvinnorna och männen framför allt vid den förra polen, dvs. den där vi återfinner flest studenter från högre sociala skikt.

Hur fördelar sig högskoleutbildningarna i detta socialt och könsmissigt strukturerade rum? Studenter med högt socialt ursprung – söner och döttrar till läkare, universitetslärare, högre tjänstemän, jurister, journalister och andra grupper – möts i den del av högskolan där vi framför allt finner läkarutbildningarna och vissa längre utbildningar inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap på de traditionella universiteten och fackhögskolorna. Söner och döttrar till arbetare i olika kategorier, lägre tjänstemän, tekniker och sjukvårdsanställda tenderar däremot att söka sig till utbildningar där könsskillnaderna är som störst – kortare tekniska utbildningar för männen och vårdutbildningar eller pedagogiska utbildningar för kvinnorna. Dessa utbildningar återfinns ofta på mindre och medelstora högskolor samtårdhögskolor.

Denna struktur – en kvinnlig och en manlig högskolevärld, båda socialt hierarkiserade och som mest åtskilda inom det område där studenter från de lägre klasserna är som flest och närmast varandra inom den region där studenter ur högre klasser dominerar – är exakt den vi tidigare funnit i högskolan åren 1978 och 1984 och exakt den vi under ett antal år kunnat finna i gymnasieskolan. Den kan tolkas så att det framför allt är studenter som är rikt utrustade på skolkapital och kulturellt kapital hemifrån som, oavsett om de är män eller kvinnor, känner sig kallade att tävla om platserna på det slags utbildningar som är av elitkaraktär och om de framtider som dessa utbildningar öppnar vägen för, under det att studenter med mer blygsamma sociala och kulturella tillgångar i bagaget tenderar att hänvisas till en utbildningsvärld där dessa strider inte utspelas och där könen oftast skiljs åt.

Detta är de två första polariteterna inom fältet av högskoleutbildningar, om vi håller könen separerade. En tredje polaritet framträder tydligare om vi inte särskiljer män från kvinnor utan bara håller oss till studenternas sociala ursprung. Låt oss undersöka hur kartan över högskolan då ser ut (graf 2).

Graf 2. Högskolefältet 1998, 300 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor sammanslagna, dimension 1 och 2.*

* Cirkelarna (grå) avser sociala grupper och trianglarna (svarta) utbildningar. En fulltextversion av grafen återfinns i appendix. Storleken på cirkelarna och trianglarna visar på bidragsvärdet för modaliteten till axel 1 och axel 2.

Analysen ställer i första hand mot varandra de utbildningar som kännetecknas av hög social rekrytering (övre delen av grafen) och de utbildningar som har låg social rekrytering (nedre delen av grafen). Utbildningarna nära den första polen kännetecknas av en särskilt omfattande rekrytering av barn till högre tjänstemän i privat och offentlig sektor, företagsledare, jurister, civilingenjörer, konstproducenter, universitetslärare och läkare, under det att utbildningarna som konstituerar den andra polen utmärks av att de tar emot färre studenter med högt socialt ursprung och särskilt många barn till arbetare och familjer ur de lägre mellanskikten. Denna sociala motsatsställning är en polaritet mellan å ena sidan civilingenjörsutbildningar, läkarutbildningar, naturvetenskapliga utbildningar och kulturella utbildningar på de traditionella universiteten och fackhögskolorna och å andra sidan kortare utbildningar, utbildningar på mellanstora högskolor och vård- och lärarutbildningar. Med andra ord: de sociala eliternas barn dominerar längre

utbildningar på de stora universiteten och fackhögskolorna, under det att mindre högskolor, kortare utbildningar och utbildningar inom vård och pedagogik utmärks av en särskilt låg social rekrytering av studenter. Denna motsatsställning motsvarar den andra axeln i den tidigare grafen.

Denna renodlat hierarkiska dimension är emellertid inte den enda. Om vi betraktar grafens övre del, framträder ytterligare en polaritet. Till höger finner vi utbildningar som kännetecknas av att de tar emot särskilt många studenter med ursprung i sociala grupper vilkas ställning vilar på kulturellt kapital och utbildningskapital, först och främst läkare och universitetslärare, men också ämneslärare. Dessa utbildningar utgörs till stor del av läkarutbildningarna landet över, men också av kurser inom humaniora och kultur eller naturvetenskapliga sådana vid de traditionella universiteten, främst Uppsala och Lund (men inte Stockholm). Här finner vi också utbildningar vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU. Till vänster finner vi en motsatt pol där Handelshögskolan i Stockholm befinner sig längst upp och till vilken också hör tekniska utbildningar vid Kungl. tekniska högskolan i Stockholm samt samhällsvetenskapliga kurser och kurser inom kultur och humaniora vid Stockholms universitet och Södertörns högskola. Dessa utbildningar kännetecknas alla av att de tar emot särskilt många studenter med ursprung i grupper inom privat sektor med närhet till ekonomin som socialt fält – högre tjänstemän och tjänstemän på mellannivå i privat sektor, företagsledare, kontorsanställda, jurister, tekniker och civilingenjörer. Denna andra polaritet i högskolan tycks med andra ord vara en motsatsställning mellan å ena sidan ett slags kulturell pol, med särskilt fäste vid universiteten i Uppsala och Lund och dominerad av läkarutbildningen, och å andra sidan en pol som står närmare privat sektor och grupper knutna till ekonomin som socialt område och med särskilt starkt fäste vid högskolor i Stockholm.

Även de två polariteter som graf 2 lyfter fram som grundläggande dimensioner i högskolans struktur kan vi återfinna såväl i motsvarande analyser av högskolan från 1978 och 1984 som i analyser av gymnasieskolans struktur under en följd av år från 1989 och framåt. Det förefaller med andra ord som om utbildningssystemets struktur – både i gymnasieskolan och i högskolan – präglas av två sociala polariteter. Den första skiljer samhällets eliter från de lägre samhällsklasserna, och utgör med andra ord en polaritet mellan å ena sidan utbildningar dit de studenter söker sig som har ett ursprung i grupper med starka kulturella och ekonomiska tillgångar (läkare, universitetslärare, civilingenjörer, jurister, högre tjänstemän i offentlig och privat sektor, företagsledare), å andra sidan utbildningar som de studenter väljer som saknar

större resurser av detta slag. Den andra polariteten är särskild tydlig bland eliterna och ställer mot varandra å ena sidan de utbildningar till vilka först och främst de studenter orienterar sig som har ursprung i grupper vilkas ställning vilar på kulturellt kapital och utbildningskapital, främst läkare och universitetslärare, å andra sidan utbildningar som främst befolkas av studenter som kommer från grupper inom samhällets ekonomiska sfär, främst högre tjänstemän i privat sektor, företagsledare och jurister.

Elitutbildningarnas delfält

Sedan högskolereformen 1977 talar man om den högre utbildningen som ett enhetligt system, ”högskolan”, men som vi sett är den högre utbildningen i Sverige föga homogen i socialt avseende. Om vi håller oss till bara en av de saker som skiljer högskoleutbildningar åt, den sociala rekryteringen, är avstånden så stora mellan kortare vård-, pedagogiska och tekniska utbildningar på mindre och medelstora högskolor och vårdhögskolor, å ena sidan, och exempelvis Handelshögskolan och läkarutbildningar på Karolinska institutet, Uppsala universitet och Lunds universitet, å den andra sidan, att det är relevant att tala om åtskilda utbildningsvärldar. De senare utbildningarna konkurrerar om andra studenter än de tidigare, nämligen om dem som lyckats bäst i utbildningskonkurrensen på gymnasiet eller som varit allra mest framgångsrika på högskoleprovet och som i övrigt har de förväntningar på sin egen framtid som gör att de söker sig till långa högskoleutbildningar. Eftersom dessa studenter oftast, men inte alltid, också kommer från familjer som själva förvaltar särskilt starka utbildningsmässiga och sociala tillgångar, är profilen i rekryteringen till utbildningar som den på Handelshögskolan eller läkarlinjerna på de traditionella universiteten och fackhögskolorna helt annorlunda den vi finner på regionala högskolor och på kortare pedagogiska, tekniska och vårdutbildningar.

De utbildningar som tar emot de flesta studenter med högst socialt ursprung och med de mest framgångsrika tidigare utbildningskarriärerna bakom sig kan också ofta, i kraft av de traditioner de förvaltar och de mer omfattande institutionella resurser av olika slag de äger, erbjuda studenterna ett utbildningskapital som är starkare och mer allmänt erkänt än det som andra utbildningar kan ge och som därför i realiteten öppnar vägen både för karriärer inom fler sociala fält och för karriärer med ”högre lutning”. Elitutbildningar av detta slag konkurrerar med varandra om de studenter som är bästa skickade att gå dem och kan, eftersom söktrycket till

dem är stort, behålla en stark selektion av de studenter de tar emot. För de utbildningar som mest skiljer sig från elitutbildningarna kan det, omvänt, vara svårt att rekrytera studenter över huvud taget. Utrymme för någon mer omfattande selektion av studenterna finns inte.

Skillnader av dessa slag ställer frågan på sin spets om hur vi skall förstå relationerna mellan de institutioner och de utbildningar som vi sammanfattande kallar för ”högskolan”. Relaterar sig exempelvis Karolinska institutets läkarutbildning i första hand till kortare vårdutbildningar på vårdhögskolorna runt om i landet och Handelshögskolan i Stockholm till ekonomiutbildningar vid mindre och medelstora högskolor? Eller bör vi snarare jämföra Karolinska institutet med Handelshögskolan, eftersom de i hög grad konkurrerar om samma slags studenter och förbereder för karriärer som somliga bland dessa studenter torde betrakta som tänkbara alternativ? Vi skall här utgå från detta senare perspektiv, nämligen att det är både möjligt och nödvändigt att avgränsa ett fält av elitutbildningar inom högskolan, låt vara att det inte är så självklart hur gränsen skall dras.

Vad är en elitutbildning? Flera kriterier är tänkbara. En vanlig definition är att utgå från utbildningens längd och skilja kortare utbildningar från längre. Av flera skäl är ett sådant kriterium inte särskilt tillfredställande. Om vi till exempel väljer att ta med alla utbildningar som är minst tre år, blir antalet så stort att mängden i sig talar för att alla inte kan vara elitutbildningar. Väljer vi en snävare definition, exempelvis alla utbildningar som omfattar minst fyra år, får vi ett mer begränsat antal, men vissa utbildningar som rimligtvis bör inkluderas – exempelvis journalistprogrammet och vissa konstnärliga utbildningar – faller utanför, samtidigt som flera utbildningar – exempelvis vissa lärarutbildningar – inkluderas som svårligen kan anses utgöra elitutbildningar. Dessutom faller alla fristående kurser utanför definitionen, trots att vissa sådana uppvisar en mängd andra karaktäristika som är typiska för det vi spontant skulle kalla för elitutbildningar.

Ett annat sätt att närma sig frågan vore att utgå från ett antal olika karaktäristika som gäller högskolorna, institutionerna och de enskilda utbildningarna – exempelvis deras anseende, lärarkårens sammansättning, mängden forskningsresurser, internationella kontakter de upprätthåller och nätverk de ingår i, kopplingarna till näringsliv, statsförvaltning, kulturella fält, media, och liknande. Att samla in den information som skulle behövas för att avgöra vilka kriterier som kunde vara relevanta och vilka utbildningar som svarar mot dem, vore ett forskningsprojekt i sig. Dessutom finns risken att man bedömer ett tidigare tillstånd i högskolan, eftersom

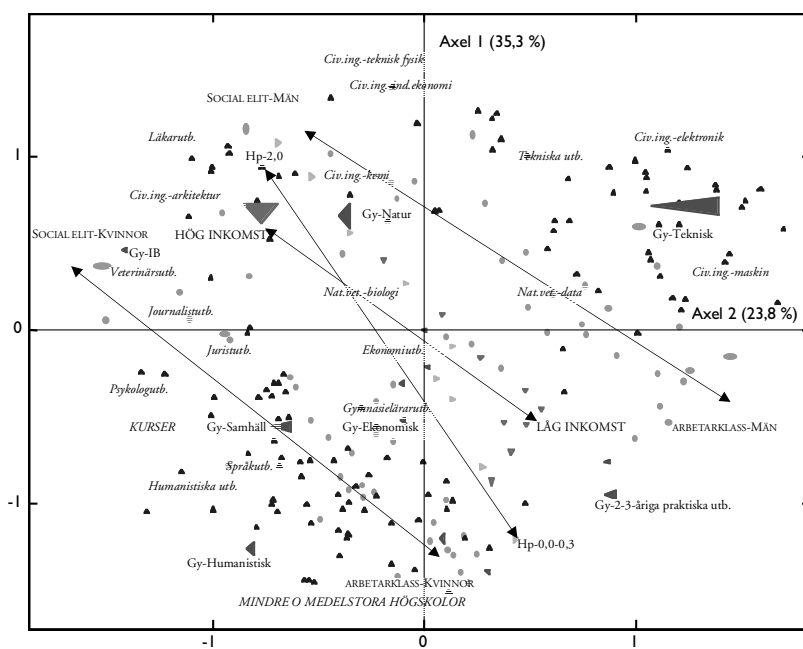
nya elitutbildningar först med tiden bygger upp tillgångar av detta slag.

Den lösning vi här valt är att utgå från egenskaperna hos de studenter som befolkar högskolans utbildningar och som är åtkomlig i det register vi förfogar över. Utifrån denna information kan ett antal kriterier formuleras för vad som skulle kunna känneteckna en elitutbildning och högskolans utbildningar kan sedan rangordnas efter dessa kriterier. Vi har valt att utgå från olika kriterier som inte med nödvändighet hänger samman. Det första avser andelen studenter med ”högt” socialt ursprung: andelen studenter som kommer från högre tjänstemannahem, andelen med föräldrar med minst en längre högskoleutbildning samt andelen med föräldrar med inkomster i den högsta decilen. De två nästföljande avser studenternas tidigare skolframgång, nämligen andelen studenter med höga gymnasiebetyg (över 4,4) eller höga poäng på högskoleprovet (över 1,7). Av ca 1 000 utbildningar (när vi skiljer på högskolor, utbildningens längd och utbildningens inriktning på den mest detaljerade nivån)²⁰ har de 150 högst rankade enligt minst ett av dessa fem kriterier valts ut. Totalt omfattar urvalet elitutbildningar ca 270 utbildningar. Bland dessa utbildningar finner vi en klar överrepresentation av långa utbildningar, framför allt läkarutbildningar, civilingenjörsutbildningar och samhällsvetenskapliga utbildningar, företrädesvis ekonomiutbildningar, juristutbildningar och psykologutbildningar. Vidare är universiteten och fackhögskolorna kraftigt överrepresenterade (Lunds universitet, Uppsala universitet, Göteborgs universitet och Stockholms universitet står för 175 utbildningar eller 65 % av samtliga utbildningar, Umeå universitet, Linköpings universitet och Luleås tekniska högskola för 32 utbildningar, Chalmers tekniska högskola och Kungl. tekniska högskolan för 24 utbildningar och övriga fackhögskolor för sju). Bland de mindre och medelstora högskolorna utmärker sig framför allt Södertörns högskola med åtta utbildningar av totalt 21 för högskolor i denna kategori.

Låt oss analysera strukturen i det delfält inom högskolan som de 270 utbildningar vi fått fram utgör. Även här har korrespondensanalys använts. Förutom socialt ursprung och kön (32 sociala grupper uppdelade efter kön) och den utbildning en student går på, har denna gång också föräldrarnas sammanräknade inkomst i deciler, resultat på högskoleprovet (sex kategorier), samt typ av gymnasieutbildning inkluderats i analysen. Graf 3 visar dimension ett och två. Den första dimensionen ställer framför allt män med högt socialt ursprung mot kvinnor med lågt socialt ursprung.

²⁰ Se appendix för en beskrivning av hur utbildningarna klassificerats. Vi har i de fall där antalet studenter på en utbildning blivit för litet använt grövre kategoriseringar av utbildningsinriktningen, så att den omfattar minst 150 studenter.

Graf 3. Elitutbildningarnas delfält 1998, 270 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor separerade, dimension 1 och 2.*

* Cirkarna (grå) avser sociala grupper uppdelade efter kön, trianglar med basen neråt utbildningar, trianglar med basen uppåt föräldrarnas inkomst, trianglar med basen åt höger gymnasieutbildningar, samt trianglar med basen åt vänster högskoleprovpoäng. En fulltextversion av grafen återfinns i appendix. Storleken på cirkarna och trianglarna visar på bidragsvärdet för modaliteten till axel 1 och axel 2.

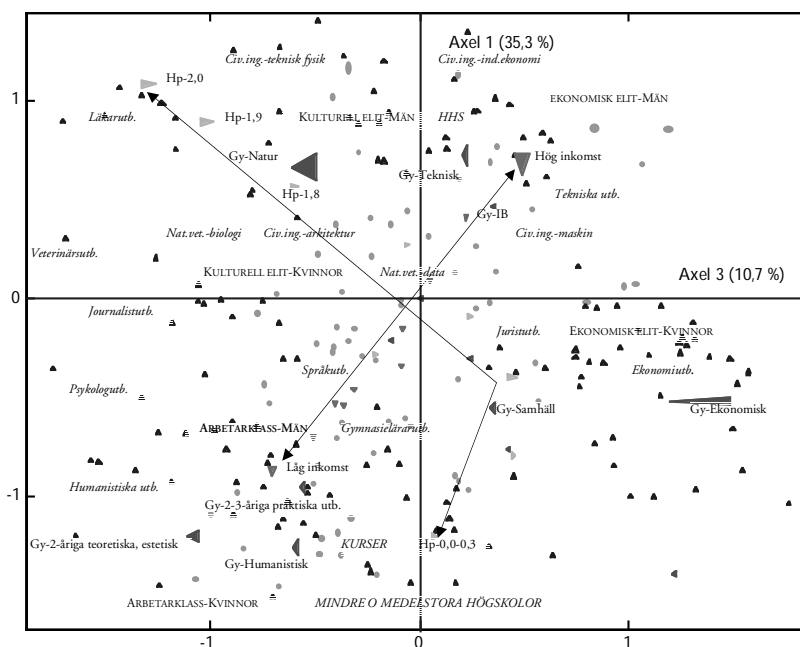
Vi ser i tabellen över bidragsvärden (se www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/kast.htm) att även kvinnor med högt socialt ursprung (läkare, civilingenjörer, universitetslärare, jurister och företagsledare) hamnar på samma sida som män med samma höga ursprung (även om de förras bidragsvärden är låga), samtidigt som vissa män med lågt socialt ursprung återfinns vid den andra polen bland kvinnor med mer modest socialt ursprung. Den första polariteten eller faktorn återger med andra ord både en könsskillnad och en social hierarki. I den andra dimensionen återfinns samma slags sammanvävning av en könsåtskillnad och en socialt hierarkisk åtskillnad, men här ställs främst kvinnor med högt socialt ursprung mot män med lågt socialt ursprung. I både den första och den andra dimensionen finner vi alltså polariteter som samtidigt är köns- och sociala polariteter. Innebörden av denna struktur blir mest synlig i den grafiska återgivningen av de två dimensionerna. I grafen separeras männen från kvinnorna i en diagonal struktur (nedre högra hörnet

upp mot den övre vänstra), samtidigt som det för båda könen på var sin sida av denna diagonal finns en tydlig social hierarki som blir synlig när vi rör oss i samma riktning (i nedre högra hörnet återfinns såväl kvinnor som män med ursprung i arbetarklassen och den lägre medelklassen och i det övre vänstra hörnet hittar vi läkarbarn, juristbarn och universitetsläraryrken av båda könen). Vi ser också att denna sociala hierarki sammanfaller med förändringar i föräldrarnas inkomst och även med studenternas mått av framgång på högskoleprovet: båda dessa mått ökar när vi rör oss upp mot det övre vänstra hörnet. Studenternas gymnasieutbildning placerar sig i detta rum på så sätt att naturvetenskaplig linje/program, gymnasieskolans elitutbildning framför andra, placerar sig i grafens vänstra, övre hörn, där både studenternas sociala ursprung och deras högskoleprovsresultat är som högst, under det att teknisk linje/program återfinns i grafens högra, övre hörn, där vi också finner särskilt många söner till ingenjörer, tekniker, tjänstemän på mellannivå och kvalificerade arbetare. Samhällsvetenskapligt program, humanistiskt, ekonomiskt, tvååriga teoretiska utbildningar och två- eller treåriga praktiska utbildningar återfinns alla, från vänster till höger, på grafens nedre halva där kvinnorna är flest, men i placeringar som samtidigt återger en social hierarki mellan dem. Den andra dimension korrespondensanalysen finner kan till stor del tolkas som en köns polaritet, vilken också, när det gäller studenternas gymnasieutbildning, uttrycks i en motsatsställning mellan den kraftigt mansdominerade tekniska linjen/programmet och framför allt de samhällsvetenskapliga och humanistiska linjerna/programmen som är starkt kvinnodominerade.

Låt oss undersöka hur högskoleutbildningarna fördelar sig i detta flerdimensionella rum. I den första dimensionen är det främst civilingenjörsutbildningar vid Kungl. tekniska högskolan, Linköpings universitet, Chalmers tekniska högskola samt läkarutbildningarna vid Karolinska institutet, Lunds universitet och Uppsala universitet samt Handelshögskolan som bidrar till att upprätta den ena polen, den övre, som kan karakteriseras som den mest socialt selektiva (särskilt med avseende på männen). Mot dessa står (se nedre delen av grafen) framför allt fristående kurser och en del kortare program i humaniora och kultur, samhällsvetenskap, hälso- och sjukvård (utom läkarutbildningarna) vid de traditionella universiteten. Vi kan också notera att flera av utbildningarna vid Södertörns högskola och några av de få andra utbildningarna vid mindre och medelstora högskolorna som klassificerats som elitutbildningar återfinns vid denna nedre, dominerade pol. I den andra dimensionen, där kvinnor med högt ursprung står mot män med lågt ursprung, återfinns vi, å ena sidan, läkarutbildningar vid Karolinska institutet, Göteborgs universitet, Lunds universitet och Uppsala universitet, Handels-

högskolan, juristprogrammet vid Stockholms universitet, Lunds universitet och Uppsala universitet (alla till vänster i grafen), och, å andra sidan, civilingenjörsutbildningar i maskinteknik och energiteknik vid Kungl. tekniska högskolan, Chalmers tekniska högskola, Lunds universitet och Linköpings universitet (grafens högra del). I den grafiska återgivningen av dessa två dimensioner ser vi att inom elitpolen framför andra (grafens övre vänstra hörn) – där män och kvinnor möts som mest, där studenternas högskoleprovresultat är högst, där flest studenter gått på naturvetenskaplig linje/program och där studenterna har som högst socialt ursprung och kommer från familjer med de högsta inkomsterna – återfinns samtliga läkarutbildningar på de traditionella universiteterna och på Karolinska Institutet, Handelshögskolan, vissa civilingenjörsutbildningar på KTH, vissa utbildningar på Sveriges lantbruksuniversitet, samt vissa samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga utbildningar på de stora universiteten.

Graf 4. Elitutbildningarnas delfält 1998, 270 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor separerade, dimension 1 och 3.

* Cirkelarna avser sociala grupper uppdelade efter kön, trianglar med basen neråt utbildningar, trianglar med basen uppåt föräldarnas inkomst, trianglar med basen åt höger gymnasieutbildningar, samt trianglar med basen åt vänster högskoleprovspoäng. En fulltextversion av grafen återfinns i appendix. Storleken på cirkelarna och trianglarna visar på bidragsvärdet för modaliteten till axel 1 och axel 2.

I den tredje dimensionen av korrespondensanalysen – vilken tillsammans med den första återges i graf 4 – kan vi konstatera en motsatsställning mellan studenter med ursprung i familjer som står nära samhällets ekonomiska och privata sektor (barn till högre tjänstemän i privat sektor, företagsledare, jurister, tjänstemän på mellannivå i privat sektor) och studenter som har gemensamt att de inte har ursprung i familjer som tillhör dessa grupper. Vid den senare polen återfinns studenter med såväl högre socialt ursprung (barn till läkare och universitetslärare) som de med ursprung i lägre skikt (barn till okvalificerade arbetare i service och produktion). Det är värt att notera att denna dimension i det närmaste är helt könsneutral – män och kvinnor i samma sociala grupper hamnar vid samma pol – och kan förstås som en skillnad som avser de sociala gruppernas tillgångar. Ekonomiskt kapital står mot kulturellt kapital. Ett tydligt uttryck för denna motsatsställning finner vi i några andra av de egenskaper som skiljer studenterna i de två polerna från varandra – att ha gått ekonomiskt linje/program i gymnasiet och att komma från familjer med hög inkomst står exempelvis mot att ha gått den mest intellektuella gymnasieutbildningen, naturvetenskapliga linjen/programmet, och att ha höga poäng på högskoleprovet. Om vi betraktar högskoleutbildningarnas bidrag till denna dimension, ser vi att de studentgrupper för vilka det kulturella kapitalet dominerar framför allt söker sig till läkarutbildningarna, därefter till veterinärprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet, psykologiutbildningen vid Stockholms universitet och Göteborgs universitet, utbildningar vid Kungl. musikhögskolan i Stockholm och sedan till andra kulturella utbildningar och vissa naturvetenskapliga sådana. Studenter med ursprung i sociala grupper vars ställningar grundas främst på ekonomiskt kapital och närhet till privat sektor tillmäter ekonomiutbildningar störst vikt, framför allt företagsekonomi (såväl program som kurs) vid de stora traditionella universiteten och vissa mindre och medelstora högskolor (Södertörns högskola, Högskolan i Jönköping, Högskolan i Växjö) men även nationalekonomi, juridik och civilingenjörsutbildningar i maskinteknik.

Graf 4 ger oss en möjlighet att analysera den första och tredje dimensionen tillsammans. Vi kan identifiera fyra relativt distinkta poler. I det nedre vänstra hörnet samlas såväl män som kvinnor med lägre socialt ursprung, vilka återfinns på utbildningar inom humaniora, konst och psykologi samt på de få pedagogiska utbildningar som här klassats som elitutbildningar. Dessa studenter karakteriseras också av att ha uppnått förhållandevis låga poäng på högskoleprovet, av att föräldrarna har en förhållandevis låg sammanräknad inkomst, och av att de ofta gått på humanistisk linje/program eller på tvååriga teoretiska linjer. I grafens övre vänstra hörn finner vi en andra pol – de

studenter som utgör det kulturella kapitalets elit inom högskolan. Här möts könen i viss mån på utbildningar som läkarprogrammet, vissa naturvetenskapliga utbildningar, och civilingenjörsutbildning i kemi. Här finner vi flest barn till läkare och universitetslärare, de sociala grupper som mer än andra grundar sina positioner på kulturellt kapital. Här återfinns också naturvetenskaplig linje/program som den mest typiska gymnasieutbildningen och här har studenterna de högsta poängen på högskoleprovet. I grafens högra halva återfinns vi studenter med ursprung i sociala grupper som står ekonomin som socialt fält och privat sektor nära, söner och döttrar till högre tjänstemän i privat sektor, företagsledare och jurister. För den ekonomiska elitens barn är skillnaderna mellan könen mer markerade och vi återfinns här två skilda poler. Grovt uttryckt kan de beskrivas så att männen föredrar civilingenjörsutbildningar (övre högra hörnet) och kvinnorna ekonomiutbildningar (nedre högra hörnet). Några intressanta nyansskillnader bör dock lyftas fram. Handelshögskolan i Stockholm intar en särställning bland ekonomiutbildningarna och dess placering (i mitten av grafens övre halva) vittnar om att den skiljer sig från andra utbildningar med samma inriktning genom att inte vara kvinnodominerad och dessutom genom att den tar emot betydligt fler av de studenter som vi kallat för det kulturella kapitalets elit inom högskolan, och med andra ord konkurrerar med främst läkarutbildningarna om just dessa studenter. Grafen visar också att civilingenjörsutbildningarna utgör ett klart strukturerat fält – grafens övre halva – i vilket teknisk fysik representerar en intellektuell pol som står nära läkarutbildningarna, medan maskinteknik representerar en ekonomisk pol där andelen söner till tjänstemän i privat sektor, jurister och företagsledare är särskilt stor.

Konklusion

Svensk högre utbildning genomgick under 1990-talet en rad förändringar. Med högskolereformen 1993 formulerades den förändrade utbildningsstrukturen. Linjerna ersattes av program, och högskolorna fick ökade möjligheter att bestämma över sitt eget utbildningsutbud. Den politiska förhoppningen var att mångfalden och valfriheten skulle öka och att studenternas val av utbildning skulle skärpa konkurrensen mellan lärosätena, vilket i sin tur skulle främja kvaliteten på de utbildningar som erbjuds. Ett nytt finansieringssystem infördes, enligt vilket högskolorna i ökad utsträckning fick ersättning efter prestation.

Parallellt med dessa förändringar expanderade högskolan kraftigt under 1990-talet. Det var framför allt de mindre och medelstora högskolorna som

stod för ökningen av antalet studenter. Som ett led i satsningen på att expandera högskolan etablerades även två nya högskolor, Södertörns högskola och Malmö högskola. Det explicita målet var att rekrytera nya grupper av studenter. Högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro fick universitetsstatus. Expansionen till trots ökade under större delen av decenniet antalet sökande snabbare än antalet högskoleplatser, samtidigt som allt fler studenter tillbringade alltmer tid i högskolan. Detta ledde till en ökad konkurrens om högskoleplatserna, under det att högskolorna inte hade några större problem att få studenter till sina utbildningar. Först på senare år har sökandetrycket gått ner, vilket lett till att vissa högskolor och utbildningar har fått problem att rekrytera studenter.

Trots dessa förändringar är den sociala stabiliteten påfallande. Långa och prestigefulla utbildningar vid de traditionella universiteten och fackhögskolorna befolkas i slutet av 1990-talet, liksom tio eller tjugio år tidigare, av studenter med ursprung i samhällets högre sociala skikt, medan korta utbildningar inom vård, utbildning och teknik vid mindre och medelstora högskolor framför allt tar emot de lägre sociala skiktens barn. Det är på dessa senare utbildningar som skillnaderna mellan könen är som störst – männen återfinns på teknikutbildningar under det att kvinnorna helt dominerar vårdutbildningar, kortare lärarutbildningar och utbildningar till fritidspedagog och förskollärare. Så såg högskolefältet ut under de år för vilka vi har jämförbara data, 1978, 1984, 1993 och 1998.

Även om stabiliteten i högskolans sociala struktur är påfallande, sker vissa förändringar under 1990-talet. Det ökande söktrycket har gjort att vissa utbildningar i allt högre grad domineras av vad som skulle kunna kallas en meritokratisk elit, dvs. studenter med särskilt höga betyg i gymnasiet eller goda resultat på högskoleprovet. Detta gäller framför allt utbildningen av journalister, veterinärer, läkare och psykologer, samt för vissa civilingenjörsutbildningar. Dessa utbildningar har samtidigt blivit alltmer socialt selektiva och studenterna på dem tenderar också att bli yngre, allt oftare vara kvinnor och födda i Sverige. För andra traditionellt socialt selektiva utbildningar, exempelvis vissa civilingenjörsutbildningar, har under 90-talet däremot andelarna studenter med högt socialt ursprung och höga högskoleprovspoäng minskat. De mest socialt selektiva lärarutbildningarna har i ännu högre grad tappat de studenter med högt socialt ursprung som sökte sig dit. En liknande utveckling är synlig på av tradition mindre socialt selektiva utbildningar som ingenjörsutbildningarna. På båda de senare slaget av utbildningar har andelarna studenter med högst skolkapital (gymnasiebetyg såväl som högskoleprov) minskat.

Även om de förändringstendenser vi pekat på bör tolkas med försiktighet²¹, visar de på vikten av mer detaljerade analyser av högskolans sociala struktur för att blottlägga polariteter och hierarkier och i ljuset av dessa analysera förändringar. Låt oss avslutningsvis peka på några andra aspekter av högskolans utveckling under 90-talet som vi inte haft möjlighet att analysera i den här artikeln.

En sådan gäller det man brukar kalla utbildningarnas kvalitet. Den kraftiga expansionen av högskolan har till stor del skett inom ramen för befintliga resurser. Följderna av detta torde vara välkända: växande studerandegrupper, lägre antal undervisningstimmar, mer av storföreläsningar och mindre av seminarieverksamhet, mindre kontakt med forskningsaktiva lärare, överfulla bibliotek, etc. Lägg därtill att ”nya” studentgrupper sökt sig till högskolorna, vilket ställer nya och annorlunda krav på högskolornas pedagogik och undervisningens uppläggning i vid mening. Vi vet ytterst lite om hur dessa förändringar påverkat utbildningarnas kvalitet och vilka skillnader som kan återfinnas mellan olika lärosäten. En sak tycks säker. Skillnaderna mellan olika lärosäten i avseende på forskningsresurser är mycket markanta. När allt fler studenter påbörjar högre studier, devalveras det sociala värdet av högskoleutbildning i allmänhet. En rimlig gissning är att forskarutbildning kommer att få en ökad betydelse som yrkesutbildning och inte, som tidigare, i huvudsak öppna vägen för akademiska karriärer. En väsentlig aspekt av utbildningarnas kvalitet och deras marknadsvärde är redan – och kommer troligtvis alltmer att bli – deras roll som forskarutbildningsförberedande utbildning. Två konsekvenser tycks ligga nära till hands. Utbildningar med nära kontakter med starka forskningsmiljöer kommer att stärka sina positioner ytterligare i förhållande till andra utbildningar. En förskjutning av fokus och resurser från grundutbildning till forskarutbildning kan komma att ske (och har kanske delvis redan skett), på så sätt att uppbyggnaden av spjutspetsforskning, externt finansierad forskning, kontakter med näringslivet, joint ventures, etc., kommer att spela en allt större roll.

En annan aspekt är internationaliseringen. Under 1990-talet har internationaliseringen av högskolan fått en central roll. Antalet svenska studenter som läser utomlands har ökat markant, från ca 2 000 år 1989 till ca 25 000 vid 1990-talets slut. Såväl antalet utbytesprogram som antalet kurser som ges på andra språk än svenska har ökat stadigt, internationella kanslier är legio på högskolor och ämnesinstitutioner, internationella forskningsnätverk får

²¹ Det finns vissa osäkerhetsfaktorer i de statistiska analyserna. För en redogörelse över dessa hänvisas till appendix.

allt större vikt vid forskningsfinansiering, antalet artiklar författade av forskare från olika länder ökar, etc. Denna utveckling kommer sannolikt att i ökande grad påverka det svenska högskolefältets struktur. Vi har i pågående forskning funnit att det framför allt är de högskolor och institutioner som intar de dominerande positionerna inom högskolefältet som flyttat fram sina positioner i den alltmer internationella högskolevärlden. Detta kan förklaras av att de besitter mest av de knappa resurser (omfattande och välrenommerad forskning, anciennitet, symboliskt kapital, högpresterande studenter med goda språkkunskaper och internationell vana, etc.) som värdesätts på en transnationell utbildningsmarknad. Högskolor som Karolinska institutet, Handelshögskolan i Stockholm och Kungl. tekniska högskolan kan erbjuda sina studenter fler möjligheter att studera utomlands än övriga högskolor och framför allt avtal med prestigefulla universitet och högskolor i utlandet av ett slag som andra högskolor inte besitter.²² Skillnaderna mellan högskolorna och utbildningarna i Sverige kan i det avseendet inte endast betraktas bara ur ett nationellt perspektiv, utan hänger samman med högskolornas positioner i ett transnationellt utbildningsfält. Det framväxande transnationella fältet av institutioner för högre utbildningsinstitutioner gör sig också påmint genom de ändrade reglerna för studiefinansiering för utlandsstudier, vilka gjort att svenska högskolor i ökad utsträckning utsätts för en direkt konkurrens från utländska. Det är inte längre självklart att studenter med mest skolkapital i bagaget och med de starkaste sociala och kulturella resurserna i övrigt väljer de svenska högskolorna. För att förstå det svenska högskolefältets struktur – relationerna mellan svenska högskoleutbildningar och lärosäten – är det med andra ord motiverat att i analysen föra in även de studenter som väljer att förlägga hela eller delar av sina studier utomlands.

²² Mikael Börjesson: *Kampen om det "internationella"*. En kartläggning av transnationella strategier vid högskolor och universitet i Stockholm, SEC Research Reports, No. 15, 1998 och Donald Broady & Mikael Börjesson: *Transnational strategies in Swedish higher education*. HSFRs konferens "Europe Researched", Prag 17–19 oktober 1997.

Appendix

Det svenska högskolefältet under 1990-talet

Börjesson, Broady och Palme

Registrets konstruktion

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi vid Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet, disponerar sedan hösten 2000 ett från SCB¹ beställt register över samtliga studenter i svensk högskola under perioden höstterminen 1993–vårterminen 1999 (från SCB:s högskoleregister) och samtliga svenskar som under samma period läste utomlands (från CSN:s register). Dessutom ingår i registret samtliga elever som gick ut grundskolan 1988 och 1993, samt samtliga elever som gick ut gymnasieskolan 1990, 1991 och 1992, jämte totalregister över elever i gymnasieskolan 1994/1995. Totalt omfattar registret 1 123 661 individer. Registret är individbaserat och avidentifierat. För dessa populationer har uppgifter lagts på från bland annat Folk- och bostadsräkningen (FoB) 1980, 1985 och 1990 om individerna och deras föräldrar (yrke, inkomst, utbildning, boendeform, invandring, civilstånd, församling, m.m.) och från Registret över rikets totala befolkning (RTB) 1999 (inkomst, utbildning, civilstånd, församling, invandring), samt för individerna själva information om gymnasieutbildning (skola, utbildning) och gymnasiebetyg (medelbetyg och betyg i vissa ämnen) för åren 1988 till 1998. Dessutom finns uppgifter om resultat på högskoleprovet för samtliga provtillfällen (dels totalpoäng, dels resultat på varje enskild uppgift) för åren 1989-1998, uppgifter om poängproduktion i högskolan ht 1993–vt 1999 och uppgifter om tidigare högskolestudier (1977 till 1993).²

Vi har i den här uppsatsen använt oss av information från högskoleregistret (samtliga registrerade i högskolan hösten 1993 och hösten 1998), Folk- och bostadsräkningarna (1980, 1985, 1990), Registret över Rikets totala befolk-

¹ Ett stort tack till Hans-Eric Ohlsson på SCB som med sin erfarenhet och sitt gedigna kunnande har varit till ovärderlig hjälp vid beställning, sammansättning och bearbetning av registret.

² För en mer detaljerad beskrivning av registret, dess sammansättning och innehåll, se <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/000906-secreg2-hogsk.doc>.

ning (1999), Gymnasieregistren (1988 till 1998) och Högskoleprovet (1989 till 1998). Vi har således från Högskoleregistret inte använt information beträffande andra år och överhuvudtaget inte informationen från CSN:s register eftersom omfattande kodningsarbete återstår.

Klassificering av utbildningar

SCB:s högskoleregister är sedan 1993 uppbyggt på kursnivå, vilket innebär att varje kurs redovisas separat. Totalt omfattar vårt dataregister över sex miljoner kurser. Dessa måste förstås reduceras på något sätt för att möjliggöra analyser av materialet. Samtliga kurser är kopplade till antingen ett utbildningsprogram (såsom en civilingenjörsutbildning, en sjuksköterskeutbildning eller en lärarutbildning)³ eller ett examinationsämne (exempelvis företagsekonomi, historia eller kemi). Vi har tagit vår utgångspunkt i utbildningsprogrammen och de ämnen som kurserna är kopplade till. Därefter återstår problemet att det inte alltid är uppenbart vad programmen innehåller och hur de bör klassificeras. SCB har gjort dock genomfört ett omfattande arbete med att klassificera program och ämnen enligt den nya svenska utbildningsnomenklaturen, SUN-2000⁴, vilken vi utnyttjat. Därigenom har vi kunnat reducera utbildningarna till hanterbart omfång och fått en enhetlig klassificering där utbildningar ordnas enligt sitt innehåll och inte efter sin benämning, en klassificering som dessutom tillåter olika aggregationsnivåer för skilda slags analyser.

Fördelen med SUN-2000 är att den är tämligen detaljerad och flerdimensionell. Koden inleds med tre siffror som bestämmer nivån, följda av tre siffror och en bokstav som avser inriktningen. Beträffande nivåbestämningen anger den första av de tre siffrorna typ av utbildning (grundskol-utbildning, gymnasieutbildning, högskoleutbildning, forskarutbildning). Den andra siffran specificerar utbildningarnas längd i antal år och den tredje siffran skiljer ut generella utbildningar från yrkesutbildningar.⁵

³ Det finns i materialet två typer av indelningar av program och linjer: en äldre indelning i yrkesprogram (Yprog) som i allt större utsträckning ersätts av indelning enligt Ladok-program (Lprog). Den tidigare är relativt grov och skiljer inte mellan exempelvis civilingenjörer i kemi och teknisk fysik, eller mellan Ma/No-läro-utbildningar och Sv/So-läro-utbildningar. Den i materialet dominerande indelningen, i Ladok-program, är mer precis, så att t.ex. olika civilingenjörsutbildningarna kan separeras. Till Ladok-programmen hör också en uppsjälkad nivå, Ladok-inriktning, som tillåter att man särskiljer t.ex. läro-utbildningar från varandra.

⁴ En beskrivning av SUN-2000 och en nyckel mellan den gamla SUN-koden och SUN-2000 finns på SCBs webbplats <http://www.scb.se>.

⁵ SUN-2000 är här mer detaljerad än den gamla SUN-koden där det inte går att direkt läsa ut mer än om en högskoleutbildning är kortare eller längre än tre år.

Hur vi kodat och använder nivågrupperingar framgår av **tabell 1**. Utbildningarnas inriktning är klassificerade hierarkiskt. Den mest övergripande nivån (den första siffran) omfattar tio utbildningsområden.⁶ Nästa nivå (siffrorna 1 och 2) omfattar 26 olika utbildningsinriktningar och motsvarar inriktning (fields of education) i ISCED 97. Den tredje nivån (siffrorna 1, 2 och 3) skiljer mellan 117 inriktningar. På den mest detaljerade nivån (en treställig sifferkod samt en bokstav som ytterligare specificering)⁷ särskiljs 351 olika inriktningar. Exempelvis innebär koden 546 340a att utbildningen är en högskoleutbildning (5:an), fyrfårig (4:an) och generell (6:an), och vidare att utbildningen är samhällsvetenskaplig (3:an) inom företagsekonomi, handel och administration (34), att den är en allmän utbildning inom detta område (340) samt att den är inriktad på företagsekonomi (340a).

Vi har beträffande inriktningarna valt att i vissa fall modifiera SUN-2000-klassificeringen och exempelvis skilja mellan ämneslärarutbildningar avsedda för undervisning i grundskolan (årskurs 4–9) och ämneslärarutbildningar för gymnasieskolan, mellan olika språkinriktningar av internationellt orienterade program såsom internationella civilekonomprogrammet, samt olika ingenjörsutbildningar (exempelvis särskiljs datateknik från elektroteknik).

Hur vi klassificerat utbildningsinriktningarna på den mest detaljerade nivån framgår av **tabell 2**. SUN-koden tar dock ingen hänsyn till vid vilka universitet eller högskolor studierna bedrivs.⁸ För att kunna skilja utbildningar åt med avseende även på högskolor har variabler skapats som

⁶ Indelningarna ser något olika ut mellan de två SUN-varianterna. För den gamla SUN gäller på den mest aggregerade nivån följande indelning: Allmän utbildning; Utb. för estetisk, humanistisk och religiös verksamhet; Pedagogisk utbildning; Ekonomisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig utbildning; Teknisk och naturvetenskaplig utbildning; Utb. för transport och kommunikation; Utb. för vårddyrken; Utb. för lantbruk, trädgård, skogsbruk och fiske; Utb. för serviceyrken, civil bevakning och militär tjänst; samt Okänd. För den nya SUN-2000 gäller på motsvarande nivå Allmän utbildning; Pedagogik och lärarutbildning; Humaniora och konst; Samhällsvetenskap, juridik, handel, administration; Naturvetenskap, matematik och data; Teknik och tillverkning; Lant- och skogsbruk samt djursjukvård; Hälso- och sjukvård samt social omsorg; Tjänster, samt Okänd. Den mest påtagliga skillnaden är att i den senare varianten de naturvetenskapliga ämnena skiljs från de tekniska. Vissa ämnen har bytt gruppering. Exempelvis finner vi pedagogik i SUN-2000 i gruppen med lärarutbildningar och inte som i den gamla varianten bland samhällsvetenskapliga ämnen.

⁷ Denna klassifikation av inriktning innehåller även distinktioner mellan utbildningar inom samma område som befinner sig på olika nivåer och har olika längd. Exempelvis skiljs civilingenjörsutbildningar från ingenjörsutbildningar.

⁸ Den gamla SUN-koden gör i viss mån skillnad mellan lärosäten, exempelvis skiljs konsthögskolorna åt. Detta är dock borttaget i SUN-2000.

kombinerar utbildning (på olika aggregationsnivå) med de specifika högskolorna. Framför allt två varianter används. Den första särskiljer högskolorna, programmets längd (dock ej generell och yrkesinriktad utbildning) och kurs (dock ej nivå) och utbildningsområde (10 kategorier). Den andra är betydligt mer detaljerad och separerar högskola, utbildningens längd, där generella utbildningar skiljs från yrkesutbildningar, och kurs (dock ej nivå), samt inriktningar på den mest detaljerade nivån.⁹

Det förekommer att en student är registrerad på flera olika program och kurser. Det är vanligt att man i bearbetningen av dylika register väljer ut ett program eller en kurs och bortser från övriga, exempelvis så att man väljer program före en kurs eller det program som omfattar flest poäng. Vi har här valt ett annat tillvägagångssätt. Eftersom vi i första hand är intresserad av att kartlägga skillnader mellan utbildningar är det väsentligt att vi får med samtliga studenter på varje utbildning. Därför har vi tagit med alla de kurser och program på vilka en student är registrerad. Såväl den student som läser låt säga en läkarutbildning och dessutom franska som den som läser samma program fast vid två olika lärosäten återfinns således två gånger i materialet. Därmed blir det totala antalet studenter i materialet större än det faktiska antalet individer i högskolan.

Tabell 3 och 4 innehåller förteckningar över utbildningar och högskolor och hur dessa förkortats i graferna.

Tabell 1. Utbildningsnivå, SUN-2000, nivå 1 och 2.

Förkortning	Utbildningsnivå 1	Förkortning	SUN-2000	Utbildningsnivå 2
2	Tvåårig högskoleutb.	2a	526	Tvåårig högskoleutb., generell
		2y	527	Tvåårig högskoleutb., yrkesinriktad
3	Treårig högskoleutb.	3a	536	Treårig högskoleutb., generell
		3y	537	Treårig högskoleutb., yrkesinriktad
4	Fyrårig högskoleutb.	4a	546	Fyrårig högskoleutb., generell
		4y	547	Fyrårig högskoleutb., yrkesinriktad
5	Femårig högskoleutb.	5y	557	Femårig högskoleutb., yrkesinriktad
P	Program, avsett nivå			
K	Kurs	K		Kurs (kan även nivåbestämmas: A, B, AB, C, D, Oklassificerbar).

⁹ I de fall då dessa analysenheter endast omfattar ett fåtal studenter har vi använt en mer aggregerad inriktningsnivå.

Tabell 2. Utbildningsinriktning, SUN-2000, nivå 1 och 2.*

SUN	Förkortning	Ämnesområde, nivå 1	SUN	Förkortning	Ämnesområde, nivå 2
0	AL	Allmän utb.	01	AL	Bred, generell utb.
1	PL	Pedagogik och lärarutb.	14	PL	Pedagogik o lärarutb.
2	HK	Humaniora och konst	21	KM	Konst o media
			22	H	Humaniora
3	S	Samhällsvet., juridik, handel, admin.	31	S	Samh.- o beteendevet.
			32	Jl	Journalistik o info.
			34	EH	Ekonomi, handel o admin.
			38	JR	Juridik o rättsvet.
4	N	Naturvetenskap, matematik och data	42	BM	Biologi o miljövet.
			44	FK	Fysik, kemi o geovet.
			46	MN	Matematik o övrig naturvet.
			48	D	Data
5	T	Teknik och tillverkning	52	T	Teknik o teknisk industri
			54	MT	Material o tillverkning
			58	SB	Samh.sbygg. o byggteknik
			59	TÖ	Teknik, övr.
6	J	Lant- och skogsbruk samt djursjukvård	62	L	Lantbruk, trädgård, skog o fiske
			64	J	Djursjukvård
7	M	Hälso- och sjukvård samt social omsorg	72	HS	Hälso- o sjukvård
			76	SA	Socialt arbete o omsorg
8	ST	Tjänster	81	PT	Personliga tjänster
			84	TT	Transporttjänster
			85	MV	Miljövärd o miljöskydd
9	Ö	Okänd	99	Ö	Okänd

* Kursiverad stil avser egenhändigt skapad kategori.

Tabell 3. Utbildningsinriktningar 1998 baserad på SUN 2000, fjärde nivån.*

SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000	SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000
010a	AL-annat	Bred, gen. utb., allmän inr.	443z	N-geo	Geovet. o naturgeografi
010c	AL-natvet	Bred, gen. utb., naturvet. inr.	461z	N-mat	Matematik
142d	PL-didaktik	Didaktik	462z	N-stat	Statistik
142z	PL-ped	Pedagogik	469z	N-mat-an	Matematik/naturvet., övrig/ospec utb.
143a	PL-försk	Lärarytb., inr. förskola	480z	N-data-an	Data, allmän utb.
143b	PL-fritid	Lärarytb., inr. fritidsverk.	481a	N-sys	Systemvet. o programvaruteknik
143c	PL-för/fri	Lärarytb., ospec. fritid/förskola	481b	N-data	Datavet. o datalogi
144a	PL-1-7-an	Lärarytb., grundsk. lägre åldrar, allmän ämnesinr.	520a	T-ci-tf	Civilingenjörsutb. – gen. teknik o teknisk fysik
144b	PL-1-7-ma	Lärarytb., grundsk. lägre åldrar, mat./no-ämnena	520x	T-tf-an	Annan bred utb. i teknik o teknisk industri
144c	PL-1-7-sv	Lärarytb., grundsk. lägre åldrar, sv./so-ämnena	520y	T-yth-tf	YTH – gen. teknik o teknisk fysik
144x	PL-1-7-osp	Annan lärarytb. för grundskolans lägre åldrar	521a	T-ci-ma	Civilingenjörsutb. – maskinteknik
145a	PL-4-9-ma	Ämneslärarytb., matematik/data/naturvet.	521b	T-ing-ma	Ingenjörsutb. – maskinteknik
145b	PL-4-9-sa	Ämneslärarytb., historia/samhällsvet./ekonomi	521c	T-iv	Industri o verkstadsteknik
145c	PL-4-9-sp	Ämneslärarytb., språk	521x	T-ma-an	Annan utb. i maskinteknik o verkstadsteknik
145d	PL-4-9-ma/sa	Ämneslärarytb., ma/data/naturv – hist/samh/ek	521y	T-yth-ma	YTH – maskinteknik
145e	PL-4-9-ma/sp	Ämneslärarytb., ma/data/naturv – språk	522a	T-ci-en	Civilingenjörsutb. – energi- o elektroteknik
145f	PL-4-9-sa/sp	Ämneslärarytb., hist/samh/ek – språk	522bd	T-ing-du	Ingenjörsutb. – drift o underhåll
145g	PL-4-9-ma/pr	Ämneslärarytb., ma/data/naturv – prakt/est. ämn	522be	T-ing-el-tek	Ingenjörsutb. – elektroteknik
145h	PL-4-9-sa/pr	Ämneslärarytb., hist/samh/ek – prakt/est. ämne	522bn	T-ing-en	Ingenjörsutb. – energiteknik
145i	PL-4-9-sp/pr	Ämneslärarytb., språk – prakt/estetiskt ämne	522c	T-el-tek	Elektrisk installation o elmekanik
145x	PL-4-9-an	Annan ämneslärarytb.	522d	T-en	Energi / Drift- o underhåll
145y	PL-4-9-ppu	Ämneslärarytb., praktisk-pedagogisk utb.	522x	T-en-an	Annan utb. i energi- o elektroteknik
145z	PL-4-9-folk	Ämneslärarytb., folkhögskolelärarytb.	522y	T-en-yth	YTH – energi- o elektroteknik
146a	PL-pr-ind	Lärarytb., industri o hantverk	523a	T-ci-el	Civiling.utb. – elektronik, datateknik o automation
146b	PL-pr-handel	Lärarytb., handel o administration	523b	T-ing-el-da	Ing.utb. – elektronik, datateknik o automation
146c	PL-pr-hotell	Lärarytb., hotell o restaurang	523ba	T-ing-auto	Ingenjörsutb. – automation
146d	PL-pr-livsm	Lärarytb., livsmedel o konditori	523bd	T-ing-data	Ingenjörsutb. – datateknik
146e	PL-pr-naturbr	Lärarytb., naturbruk	523be	T-ing-el	Ingenjörsutb. – elektronik
146f	PL-pr-vård	Lärarytb., vård o omsorg	523bl	T-ing-ljud	Ingenjörsutb. – ljudteknik
146g	PL-pr-media	Lärarytb., medieproduktion	523c	T-el	Elektronik-, tele- o datatekniskt arbete
146h	PL-pr-mus	Lärarytb., musik	523x	T-el-an	Annan utb. i elektronik, datateknik o automation
146i	PL-pr-bild	Lärarytb., bild o formkonst	523y	T-el-yth	YTH – elektronik, datateknik o automation
146k	PL-pr-slö	Lärarytb., trä- o metallslöjd samt textilslöjd	524a	T-ci-kemi	Civilingenjörsutb. – kemiteknik o bioteknik
146l	PL-pr-idr	Lärarytb., idrott o hälsa	524b	T-ing-kemi	Ingenjörsutb. – kemiteknik o bioteknik
146n	PL-pr-barn	Lärarytb., barn	524d	T-kemi-pr	Processindustrieknik
146x	PL-pr-an	Lärarytb. i annat yrkesämne eller praktiskt/est. ämne	524x	T-kemi-an	Annan utb. i kemi- o bioteknik
147a	PL-gy-ma	Gymnasiallärarytb., matematik/data/naturvet.	524y	T-kemi-yth	YTH – kemiteknik o bioteknik

SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000	SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000
147b	PL-gy-sa	Gymnasieläroverk., historia/samhällsvet./ ekonomi	525a	T-ci-fark	Civilingenjörutb. – fordons- o farkostteknik
147c	PL-gy-sp	Gymnasieläroverk., språk	525bf	T-ing-flyg	Ingenjörutb. – flygteknik
147d	PL-gy-ma/sa	Gymnasieläroverk., ma/data/naturv – hist/ samh/ek	525bs	T-ing-sjö	Ingenjörutb. – sjöfarkostteknik
147e	PL-gy-ma/sp	Gymnasieläroverk., ma/data/naturv – språk	525d	T-fark	Fartygsteknik o flygplansteknik
147f	PL-gy-sa/sp	Gymnasieläroverk., hist/samh/ek – språk	525y	T-fark-yth	YTH – fordons- o farkostteknik
147g	PL-gy-ma/pr	Gymnasieläroverk., ma/data/naturv – prakt/est. ämne	526a	T-ci-eko	Civilingenjörutb. – ekonomi o organisation
147h	PL-gy-sa/pr	Gymn.läroverk., hist/samh/ek – prakt/estetiskt ämne	526b	T-ing-eko	Ingenjörutb. – ekonomi o organisation
147i	PL-gy-sp/pr	Gymnasieläroverk., språk – prakt/estetiskt ämne	526f	T-ci-eko-fra	Civ.ing.utb. – ekonomi o organisation, franska
147x	PL-gy-an	Annan gymnasieläroverk.	526j	T-ci-eko-jap	Civ.ing.utb. – ekonomi o organisation, japanska
147y	PL-gy-ppu	Gymnasieläroverk., praktisk-pedagogisk utb.	526t	T-ci-eko-ty	Civilingenjörutb. – ekonomi o organisation, tyska
149a	PL-spec	Specialpedagogutb.	526x	T-eko-an	Annan utb. i industriell ekonomi o organisation
149c	PL-skol	Skolledarutb.	529a	T-ci-an	Civilingenjörutb. – övrig/ospec inr.
149x	PL-an	Läroverk., annan	529b	T-ing-an	Ingenjörutb. – övrig/ospec inr.
211a	HK-konst	Bild- o formkonstnärlig utb.	529bf	T-ing-exp-fr	Exportingenjör, franska
211b	HK-k-his	Konstvet. o konsthistoria	529bs	T-ing-exp-sp	Exportingenjör, spanska
212a	HK-musik	Musik	529bt	T-ing-exp-ty	Exportingenjör, tyska
212b	HK-da-te	Dans, teater o dramatik	529x	T-an	Annan utb. inom teknik o teknisk industri
212d	HK-organist	Organistutb.	529y	T-an-yth	YTH – övrig/ospec inr.
212f	HK-filmvet	Filmvet.	540a	T-ci-mat	Civilingenjörutb. – materialteknik, allmän
212m	HK-mu-sikvet	Musikvet.	540b	T-ing-mat	Ingenjörutb. – materialteknik, allmän
212t	HK-teatervet	Teatervet.	540x	T-mat	Anna bred utb. i material o tillverkning
212x	HK-da-te-his	Annan utb. inom musik, dans o dramatik	541b	T-ing-liv	Ingenjörutb. – livsmedel
213a	HK-rekl	Medieproduktion, allmän utb.	541x	T-liv-an	Annan utb. i tillverkning/hantering av livsmedel
213b	HK-media	Film-, radio- o TV-produktion	541z	T-liv-yth	YTH – livsmedel
213c	HK-grafik	Grafisk teknik o bokbinderi	542x	T-text-an	Annan utb. inom textilier, konfektion o läder
213d	HK-form-an	Illustration, reklam, grafisk formgivning o foto	542z	T-text-yth	YTH – textilteknologi
214a	HK-mode	Modedesign	543a	T-ci-trä	Civilingenjörutb. – trä, papper, glas/porslän, plast
214b	HK-inredning	Inredningsdesign	543b	T-ing-trä	Ingenjörutb. – trä, papper, glas/porslän, plast
214c	HK-ind-des	Industri- o produktdesign	543x	T-trä-an	Annan utb. i tillverkning i specifikt material
215z	HK-hant	Konsthantverk	544b	T-ing-berg	Ingenjörutb. – berg- o mineralteknik
219z	HK-konst-an	Konst o media, övrig/ospecificerad utb.	580a	T-ci-lant	Civilingenjörutb. – bred mot bygg-, bl.a. lantmäteri
221x	HK-rel-an	Annan utb. i religion	580b	T-ing-lant	Ingenjörutb. – bred mot byggande, lantmäteri

SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000	SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000
221z	HK-rel	Religionsvet. program	580x	T-lant	Annan bred utb. inom samhällsbygg./bygg.teknik
222a	HK-sp-vet	Allmän språkkunskap o allmänt språkliga utb.ar	581a	T-ci-sam	Civilingenjörsutb. – samhällsbyggnad
222b	HK-eng	Engelska	581b	T-i-sam	Ingenjörsutb. – samhällsbyggnad
222c	HK-ty	Tyska	581c	T-ci-ark	Arkitektutb.
222d	HK-fra	Franska	581d	T-ci-land	Landskapsarkitekts- o landskapsingenjörsutb.
222e	HK-spa	Spanska	581x	T-sam-an	Annan utb. inom samhällsbyggnad o arkitektur
222f	HK-ry	Ryska	582a	T-ci-bygg	Civilingenjörsutb. – byggnadsteknik
222g	HK-sv2	Svenska som främmande språk	582b	T-ing-bygg	Ingenjörsutb. – byggnadsteknik
222h	HK-dataling	Datalingvistik	582c	T-bygg	Byggnadsarbete, allmän utb.
222x	HK-fr.sp	Annan utb. i främmande språk	582x	T-bygg-an	Annan utb. inom bygg- o anläggningsteknik
223a	HK-sv	Svenska / nordiska språk	582y	T-bygg-yth	YTH – byggnadsteknik
223b	HK-sp-an	Andra modersmål o teckenspråk	599b	T-ing-ospec	Ingenjörsutb., ospec.
223c	HK-lit	Litteraturvet. o litteraturhistoria	620z	J-allm	Lantbruk, trädgård, skog o fiske, allmän utb.
223x	HK-sv-an	Annan utb. i svenska o litteraturvet.	621a	J-agro	Agronomutb.
225a	HK-hist	Historia	621b	J-lant	Lantmästarutb.
225b	HK-ark	Arkeologi	621f	J-hipp	utb. i hästhållning / hippologutb.
225c	HK-kult	Kulturadministration o museivet.	622a	J-hort	Hortonomutb.
225d	HK-kultvård	Kulturvård	622b	J-trädg-ing	Trädgårdsingenjörs- o trädgårdsteknikerutb.
226i	HK-idehist	Idéhistoria	623a	J-jäg-mäst	Jägmästar- o skogsvetarutb.
226z	HK-fil	Filosofi o logik	623b	J-skogsmäst	Skogsmästar-, skogstekniker- o skogsingenjörsutb.
229z	HK-hum-an	Humaniora, övrig/ospecificerad inr.	623x	J-skog-an	Annan utb. inom skog
310a	S-bet	Beteendevet., allmän utb.	624z	J-fisk	Fiske o vattenbruk
310b	S-sam	Samhällsvet., allmän utb.	640a	J-vet	Veterinärutb.
310c	S-samvet	Samhällsvet. program, allmän utb.	640x	J-vet-an	Annan utb. inom djursjukvård
310d	S-sam-int	Samhällsvet. program, internationell inr.	720z	M-all	Hälso- o sjukvård, allmän utb.
310e	S-pol-mag	Pol. mag.	721a	M-läk	Läkarutb.
310x	S-sam-an	Annan bred utb. i samhälls- o beteendevet.	721x	M-med-an	Annan utb. inom medicin
311a	S-psy	Psykologutb.	723a	M-sj-gr	Sjuksköterskeutb. – grundutb.
311c	S-psy-ter	Psykoaterapeututb.	723b	M-sj-hs	Sjuksköterskeutb. – allmän hälso- o sjukvård
311k	S-kogn-psy	Kognitiv psykologi	723c	M-sj-int	Sjuksk.utb. – anestesi, intensivvård, operation
311s	S-soc-psy	Socialpsykologi	723d	M-sj-barn	Sjuksköterskeutb. – barn o ungdom
311x	S-psy-an	Annan utb. i psykologi	723e	M-sj-ger	Sjuksköterskeutb. – geriatrisk vård
312a	S-soc	Sociologi	723f	M-sj-psy	Sjuksköterskeutb. – psykiatrisk vård
312b	S-soc-ant	Socialantropologi o etnologi	723g	M-sj-dis	Sjuksköterskeutb. – distriktssköterskeverk.
312e	S-area-stud	Områdesstudier	723h	M-sj-förl	Sjuksköterskeutb. – barnmorskeverk.
312k	S-kult-geo	Kulturgeografi	723i	M-sj-rad	Sjuksk.utb. – diagnostisk radiologi o onkologi
312s	S-sam-geo	Samhällsgeografi	723j	M-sj-an	Sjuksköterskeutb. – annan specialisering
312x	S-soc-an	Annan utb. i sociologi, etnologi o kulturgeografi	723k	M-sj-komp	Sjuksköterskeutb. – kompletterande

SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000	SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000
313f	S-fred	Freds- o konfliktvet.	723m	M-om-all	Annan omvårdnadsutb. – allmän vård o omsorg
313u	S-uland	Ulandskunskap	723p	M-om-ger	Annan omvårdnadsutb. – inr. mot äldreomsorg
313z	S-stat	Statsvet.	723s	M-om-öv	Annan omvårdnadsutb. – övriga inr.ar
314e	S-ek-his	Ekonomisk historia	723x	M-om-an	Annan utb. inom omvårdnad
314z	S-nek	Nationalekonomi o ekonomisk historia	724a	M-tand	Tandläkarutb.
319a	S-trafik	Trafiksäkerhetskunskap	724c	M-tand-hyg	Tandhygienistutb.
319z	S-sam-an	Samhälls- o beteendevet., övrig/ospec inr.	724e	M-tand-tek	Tandteknikerutb.
320z	S-jour-al	Journalistik o information, allmän utb.	724x	M-tand-an	Annan utb. inom tandvård
321a	S-jour	Journalistik	725a	M-opt	Optikerutb.
321b	S-media	Medie- o kommunikationsvet.	725b	M-audion	Audionomutb., hörselvårdsutb.
321i	S-informatik	Informatik	725c	M-ort-ing	Ortopedingenjörutb.
322a	S-bibl	Bibliotekarieutb. / biblioteks- o informationsvet.	725d	M-biomed	Biomedicinsk analytikerutb.
322b	S-dok-vet	Dokumentations- o informationsvet.	725f	M-rönt	Röntgensjuksköterskeutb.
329z	S-jour-an	Journalistik o information, övrig/ospec utb.	726a	M-sjukgy	Sjukgymnastutb.
340a	S-fek	Ekonomutb. / företagsekonomi	726b	M-arbter	Arbetssterapeututb.
340ad	S-fek-adb	ADB	726c	M-logoped	Logopedutb.
340c	S-fek-int	Internationell ekonomiutb., ingen språkinr.	726d	M-diet	Dietistutb.
340d	S-fek-data	Data	726x	M-an	Annan utb. inom terapi, rehab.o kostbehandling
340en	S-fek-entr	Entreprenörskap	727a	M-apo	Apotekarutb.
340f	S-fek-fra	Franska	727b	M-rec	Receptarieutb.
340fi	S-fek-finans	Finansiell ekonomi	727x	M-farm-an	Annan utb. inom farmaci
340j	S-fek-jap	Japanska	760z	M-soc-all	Socialt arbete o omsorg, allmän utb.
340k	S-fek-cont	Controller	761a	M-barn	Barn o ungdom, allmän utb.
340kv	S-fek-kvant	Kvantitativ eko., statistik, ekonomiska analyser	762a	M-soc-ser	Social service o omsorg, allmän utb.
340or	S-fek-org	Organisation	762b	M-ss-ger	Social omsorgsutb., äldre/handikappade
340r	S-fek-rys	Ryska	762c	M-ss-ped	Social omsorgsutb., socialpedagogisk behandling
340re	S-fek-red	Redovisning	762d	M-soc	Socionomutb.
340s	S-fek-spa	Spanska	762e	M-soc-ger	Socionomutb., äldre/handikappade
	S-fek-för	Småföretagande	762f	M-soc-ped	Socionomutb., socialpedagogisk behandling
340t	S-fek-tys	Tyska	762g	M-stud	Studie- o yrkesvägledarutb.
340x	S-fek-an	Annan bred utb. i företagseko., handel o adm.	762h	M-soc-miss	Socionomutb., mångkulturella miljöer
340y	S-fek-yth	YYTEH	762i	M-soc-led	Annan utb. inom socialt arbete, ledande befattning
341z	S-dist	Inköp, försäljning o distribution	762l	M-soc-lin	Sociala linjen
342c	S-mark-int	Marknadsföring, internationell	762m	M-soc-kult	Annan utb. inom socialt arbete, missbrukarvård
342f	S-mark-fra	Franska	762x	M-soc-an	Annan utb. inom socialt arbete o vägledning
342s	S-mark-spa	Spanska	811c	ST-hot	utb. för restaurang
342t	S-mark-ty	Tyska	812z	ST-tur	Turism, resor o fritid
342z	S-mark	Marknadsföring	813z	ST-idr	Idrott o friskvård

SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000	SUN	Förkortning	Fulltextförklaring, SUN-2000
344c	S-red-int	Internationell revisionsutb., ingen språkinr.	814a	ST-hus	Hem- o hushållsvet., allmän utb.
345a	S-led	Ledarskap, organisation o styrning	814x	ST-an	Annan utb. inom hushållstjänster o lokalvård
345b	S-adm	Administration o förvaltning	840a	ST-tran	Transporttjänster, allmän utb.
345fv	S-förv	Förvaltningslinjen	840c	ST-sjö	Utb. för sjöfart
345h	S-hälso	Hälsoadministration	840ck	ST-sj-kap	Sjökapten
345i	S-förv-int	Internationell admin	840cs	ST-styrm	Styrman
345ie	S-förv-eng	Internationell admin, engelska	840d	ST-luft	utb. för luftfart
345if	S-förv-fra	Internationell admin, franska	850z	ST-miljö	Miljövård o miljöskydd, allmän utb.
345it	S-förv-tys	Internationell admin, tyska	851z	ST-mil-tek	Miljövårdsteknik o miljökontroll
345l	S-logistik	Logistik	862z	ST-arb	Arbetsmiljö o arbetarskydd
345p	S-pers-lin	Personalprogrammet	999u	OK-utbyte	Utbyte
345tr	S-transp	Transportekonomi	999z	OK-okänd	Okänd
345x	S-adm-an	Annan utb. i ledning o administration			
349ht	S-hotell	Hotell o turism (ekonomi)			
349ko	S-kost	Kostekonomi			
349te	S-textil	Textilekonomi			
349tr	S-transp-lin	Transportekonomi			
349z	S-fek-an	Företagseko., handel, administration, övrig/ospec utb.			
380a	S-jur	Juristutb. (juris kand / motsvarande)			
380c	S-jur-int	Internationell juridik (ej jur kand), allmän inr.			
380f	S-jur-fra	Franska			
380t	S-jur-tys	Tyska			
380x	S-jur-an	Annan utb. i juridik o rättsvet.			
421a	N-bio	Biologi			
421b	N-bio-öv	Biokemi, toxikologi, farmakologi, nutrition			
422z	N-miljö	Miljövet.			
429z	N-bi-mi-öv	Biologi o miljövet., övrig/ospec utb.			
441a	N-astro	Astronomi			
441z	N-fysik	Fysik			
442z	N-kemi	Kemi			

* Kursiverad stil avser egenhändigt skapad kategori.

Tabell 4. Högskolor

Förkortning	Namn	Förkortning	Namn
BIH	Blekinge Internationella Hälsohögskola	KTH	Kungl. Tekniska högskolan
BV	Bohusläns vårdhögskola	ÖKVH	Kalmar läns vårdhögskola
CTH	Chalmers tekniska högskola	ÖLHK	Vårdhögskolan Kristianstad
DH	Danshögskolan	ÖLHS	Lärahögskolan i Stockholm
DIö	Dramatiska institutet	ÖLiU	Linköpings universitet
EH	Ersta högskola	ÖLU	Lunds universitet
ES	Ericastiftelsen	ÖMaH	Malmö högskola
GI	Grafiska institutet	ÖMdH	Mälardalens högskola
GSs	Gammelkroppa skogsskola	ÖMH	Mitthögskolan
GU	Göteborgs universitet	ÖOH	Operahögskolan i Stockholm
HB	Högskolan i Borås	ÖRKS	Röda korsets högskola
HBDö	Vårdhögskolan Boden	ÖSH	Södertörns högskola
Had	Högskolan Dalarna	ÖSHS	Sophiahemmets öjuksköterskehögskola
HH	Högskolan i Halmstad	ÖSLUö	Sveriges lantbruksuniversitet
HHJ	Hälsohögskolan i Jönköping	ÖSMH	Kungl. Musikhögskolan i Stockholm
HHS	Handelshögskolan i Stockholm	ÖSMI	Stockholms Musikpedagogiska Institutet
HHVö	Hälsohögskolan i Värmland	ÖSSS	Stiftelsen Stora Sköndal
HiG	Högskolan i Gävle	ÖSU	Stockholms universitet
HIS	Hälsohögskolan i Stockholm	ÖSV	Hälsohögskolan Väst, Skövde
HJ	Högskolan i Jönköping	ÖTH	Teaterhögskolan i Stockholm
HK	Högskolan i Kalmar	ÖTHS	Teologiska Högskolan, Stockholm
HK/Rö	Högskolan i Karlskrona/Ronneby	ÖUmU	Umeå universitet
HKr	Högskolan Kristianstad	ÖJU	Uppsala universitet
HKs	Karlstads universitet	ÖVE	Vårdhögskolan i Eskilstuna
HLUö	Luleå tekniska universitet	ÖVF	Vårdhögskolan Falun
HS	Högskolan i Skövde	ÖVG	Vårdhögskolan i Gävle
HT/Uö	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	ÖVGÖ	Vårdhögskolan i Göteborg
HUö	Hälsouniversitetet i Östergötland	ÖVH	Vårdhögskolan i Halland
HUMö	Hälsohögskolan i Umeå	ÖVHB	Vårdhögskolan i Borås
HV	Växjö universitet	ÖVHM	Vårdhögskolan i Malmö
HVVö	Hälsohögskolan Väst i Vänersborg	ÖVHU	Vårdhögskolan i Uppsala
HÖ	Örebro universitet	ÖVHVö	Vårdhögskolan i Växjö
IH	Idrottshögskolan i Stockholm	ÖVHÖ	Vårdhögskolan i Örebro
IMH	Musikhögskolan Ingesund	ÖVLH	Vårdhögskolan Lund/Helsingborg
JTIö	Johannelunds teologiska högskola	ÖVSÖö	Vårdhögskolan i Sundsvall/Örnköldsvik
KF	Konstfack	ÖVÄö	Vårdhögskolan i Västerås
KI	Karolinska institutet	ÖVÖSö	Vårdhögskolan i Östersund
KKH	Kungl. Konsthögskolan	ÖMS	Örebro Missionskola

Klassificering av socialt ursprung

I Folk- och bostadsräkningen återfinns två typer av klassifikationer av sociala grupper baserade på yrke. Dels Nordisk yrkesklassificering (NYK), som i första hand är horisontell, dvs. skiljer mellan olika yrkesgrupper verksamma inom olika näringar¹⁰ men inte alltid mellan olika yrkesgrupper inom samma näringar. Dels Socioekonomisk indelning (SEI) som är ett hierarkiskt och

¹⁰ Fördelen med NYK är att den är mycket detaljerad och omfattar ett 1000-tal olika grupperingar (i den senare varianten från och med FoB-85; ett 100-tal i den tidigare varianten).

mycket aggregerat klassifikationssystem (den skiljer mellan yrkesutbildade och icke-yrkesutbildade arbetare, och mellan högre och lägre tjänstemän, men inte mellan sociala grupper inom olika näringar; totalt finns 14 olika kategorier). För att skapa en *social klassificering* som kombinerar ett horisontellt perspektiv med ett vertikalt har de två olika formerna av befintliga koder kombinerats till en ny klassificering som omfattar 32 olika sociala grupper. Inom vissa yrkesgrupper är det också relevant att skilja mellan offentlig och privat sektor. Detta är gjort exempelvis med tjänstemän på olika nivåer. I dataregistret finns uppgifter om såväl mödrarna som fäderna. Det kan vara en poäng att behandla dessa var för sig men här har vi dock valt att slå samman dem till en enhet.¹¹

Tabell 5. Social klassificering (32 grupper)

Social klass	Yrkeskategori
Högre klass	1. civilingenjörer o arkitekter 2. läkare, veterinärer, präster 3. universitetslärare 4. ämneslärare 5. jurister 6. högre tjänsteman i offentlig sektor 7. högre tjänsteman i privat sektor 8. officerare 9. företagsledare
Medelklass	10. konstproducenter 11. journalister 12. tekniker offentlig sektor 13. tekniker privat sektor 14. tjänstemän på mellannivå i offentlig sektor 15. tjänstemän på mellannivå i privat sektor 16. klasslärare
Lägre medelklass	17. sjuk- och hälsovårdande yrken 18. kontorsanställda i offentlig sektor 19. kontorsanställda i privat sektor 20. handelsanställda 21. bönder 22. småföretagare 23. handelsmän 24. poliser
Kvalificerade arbetare (högre arbetarklass)	25. förmän 26. kvalificerade arbetare inom produktion 27. kvalificerade arbetare inom service
Okvalificerade arbetare (lägre arbetarklass)	28. lantarbetare 29. okvalificerade arbetare inom produktion 30. okvalificerade arbetare inom service 31. övriga
Bortfall	32. internt bortfall

¹¹ Principerna för denna sammanslagning är följande. Om fadern eller modern lever ensam med barnet har faderns respektive moderns sociala grupp använts. Om båda föräldrarna ingår i hushållet har den som arbetar heltid valts i första hand. Ifall båda föräldrarna arbetar heltid har den sociala grupp valts som intar den högsta hierarkiska positionen. Om dessa är lika har faderns yrke valts. Uppgifterna har i första hand hämtats från FoB-90. Bortfallet har minimerats med hjälp av uppgifter hämtade från FoB-85 och FoB-80.

Föräldrarnas **högsta utbildningsnivå** är hämtad dels från FoB-90, dels från RTB-99. Vi har här använt den andra siffran i den femstelliga ”gamla” SUN-koden (Svensk utbildningsnomenklatur), vilken avser utbildningsnivå, enligt följande:

Tabell 6. Högsta utbildningsnivå

-
1. Folkskola (förgymnasial utbildning kortare än 9 år)
 2. Grundskola (förgymnasial utbildning 9 [10] år [motsvarande])
 3. Gymnasium, högst två år
 4. Gymnasium, tre år
 5. Universitets- och högskoleutb., kortare än tre år (inkl. 4-årigt tekniskt gymnasium)
 6. Universitets- och högskoleutb., minst tre år (exklusive forskarutbildning)
 7. Forskarutbildning
 9. Ingen uppgift (Ospecificerad nivå)
-

Uppgift om **föräldrarnas inkomst** är hämtad från FoB-90 och avser den sammanräknade inkomsten (inkomst av förvärvsarbete samt av övriga tillgångar såsom aktier, räntor, etc.). Vi har i analyserna slagit samman båda föräldrarnas inkomst till en familjeinkomst. Detta innebär att familjer med två familjeförsörjare generellt får högre familjeinkomster än familjer med en familjeförsörjare. Anledningen till att vi inte delat familjeinkomsten med antalet familjeförsörjare är att vi i första hand är intresserade av att få en indikator på *familjens* ekonomiska tillgångar. Inkomstuppgifterna för hela populationen har sedan delats upp i deciler, vilka legat till grund för analyserna. I graferna återges inkomstvariablerna som *Inkl-10*, där 1 står för den första decilen och därmed lägsta familjeinkomsten och 10 för den tionde decilen och den högsta familjeinkomsten.

Uppgifter om **studenternas och föräldrarnas invandrarstatus** har hämtats från samtliga FoB:ar och RTB-99. Vi förfogar över uppgifter om födelseland, vilka kan klassificeras i större kategorier utifrån ländernas utvecklingsnivå, men har här av utrymmesskäl inte använt dessa uppgifter i analyserna.

Klassificering av tidigare skolkarriär och skolkapital

Ännu ett särskiljande drag i utbildningarnas rekrytering är studenternas tidigare skolkarriär. Vi skall här tala om ”skolkapital”, i betydelsen av det slags erkända tillgångar som en lyckosam skolgång avsett i form av höga betyg, för akademiska studierna lämpliga tillval (till exempel språk) samt val

av gymnasieprogram. En av anledningarna till att allt fler kvinnor befolkar långa och traditionellt prestigefulla utbildningar är att flickor lyckas bättre i skolkonkurrensen och genomsnittligt erhåller högre betyg. Betygsfördelningen i gymnasiet och val av gymnasieprogram (och av gymnasieskola, bör tilläggas nu när gymnasieskolan framför allt i storstadsregionerna blivit alltmer differentierad och hierarkiserad) hänger visserligen starkt samman med elevernas sociala ursprung – elever från familjer med hög utbildningsnivå och ett i övrigt starkt kulturellt kapital lyckas över lag bättre än andra – men det är samtidigt möjligt att genom ett starkt eget förvärvat skolkapital kompensera ett mer blygsamt socialt ursprung. Beträffande studenternas tidigare skolkarriär har vi använt oss av dels *medelbetyget från gymnasieskolan* som kodats i sex kategorier, dels uppgift om *avslutad gymnasieutbildning*, där vi valt en klassificering som sammanför de gamla linjerna med de nya programmen (fyråriga teknisk linje och det naturvetenskapliga programmets tekniska gren kodas således i samma kategori). På motsvarande sätt som vi noggrant skiljer mellan högskoleutbildningar är det centralt att separera olika typer av gymnasieutbildningar. Det räcker inte med att skilja mellan teoretiska och praktiska utbildningar (yrkes- och studieförberedande program med dagens terminologi), utan vi skiljer exempelvis mellan ekonomisk linje/program, humanistisk linje/program och samhällsvetenskaplig linje/program. Behovet av dessa distinktioner blir tydligt exempelvis i analysen av elitutbildningarnas delfält där det finns klara samband mellan val av gymnasieutbildning och fortsatta studier i högskolan.

Gymnasiebetygen är dock inte det enda urvalsinstrumentet till högskolan; *högskoleprovet* har kommit att få en allt större betydelse för antagningen. Vi har data för samtliga provtillfällen, från 1989 till 1998. I de här redovisade analyserna har vi endast utnyttjat den normerade poängen på högskoleprovet (mellan 0,0 och 2,0) som delats in i sex kategorier. Andra uppgifter som är möjliga att analysera är antalet tagna prov, resultat på såväl delar av högskoleprovet som enskilda frågor.

Bortfall och osäkerhetsfaktorer

Det bör påpekas att det finns ett visst bortfall i våra data beträffande uppgifter om socialt ursprung, invandring och gymnasiebetyg. En grupp där vi per automatik erhåller ett bortfall är äldre studenter. Dessa återfinns inte i Folk och bostadsräkningarna som del av ett hushåll och vi har därmed ingen koppling till föräldrarna (kopplingen till ett hushåll gäller endast fram till 24 års ålder). Denna grupp har också vanligtvis gått ut gymnasieskolan

före 1988, det tidigaste år från vilket vi har information om medelbetyg. En annan grupp där vi har omfattande bortfall är invandrade studenter som kommit till Sverige efter 1990. För dessa finns av förklarliga skäl inte uppgifter i den senaste FoB som är tillgänglig, den från 1990. Vi har emellertid uppgifter om studenterna från RTB-99 (dock ej om föräldrarna eftersom denna koppling är baserad på hushållet i FoB-90) och kan således veta när och varifrån de invandrat. Detta skapar ett problem när man skall analysera det sociala ursprunget. För svenskfödda studenter är dessa uppgifter relativt fullständiga och vi kan på en detaljerad nivå analysera studentrekrytering och utbildningsstrategier. För invandrade studenter vet vi i många fall endast att de har invandrat och inget om föräldrarnas sociala positioner. Mycket tyder dessutom på att gruppen invandrare är betydligt mer heterogen med avseende på sociala tillgångar och utbildningsaspirationer än gruppen svenskfödda. Invandrare är ingen enhetlig grupp. Det enda som förenar dem alla är att de inte är födda i Sverige.

För att reducera otydligheter av detta slag, skulle mer nyanserade analyser krävas. Eftersom några av de skillnader i rekryteringen till högskolans utbildningar som den statistiska analysen lyfter fram gäller utbildningsinriktningar med relativt få studenter, finns också möjligheten att vissa förändringar är av tillfällig natur. Vad avser förändringarna under 1990-talet har vi också jämfört bara två tidpunkter, höstterminen 1993 och höstterminen 1998, men skulle behöva pröva stabiliteten i de förändringar som kan observeras mot tillståndet i högskolan vid andra tidpunkter under denna period. Att hela studentpopulationen i högskolan ligger till grund för analysen (för längre utbildningar omfattar denna alla studenter som går första året fram till dem som går sitt femte år), ger en viss stabilitet i resultaten, men innebär också ett problem när det gäller att analysera mer precisa förändringar (många av dem som återfinns på ett visst program 1998 har till exempel påbörjat sina studier långt tidigare och i vissa fall under helt andra antagningsbetingelser). Därtill kan även läggas att materialets omfattning och komplexitet gör att vi här i denna första redovisning av registerbearbetningen endast varit förmögna att analysera vissa aspekter av den sociala rekryteringen till högskolan. Det kommer att krävas fler och mer detaljerade studier av hur olika utbildningars sociala rekrytering förändras över tid, där hänsyn också tas till de enskilda högskolorna. Dessutom måste den här valda analysstrategien, att genomföra synkrona analyser, kombineras med dels diakrona analyser av sociala gruppers utbildningsstrategier, dels analyser på detaljerad nivå av institutionernas strategier.

Kön och ålder

För två variabler, kön och ålder, finns i det närmaste totalt täckning eftersom SCB tar fram dessa med hjälp av personnumret. Några ord bör dock sägas om dessa variabler utifrån ett sociologiskt perspektiv. Betydelsen av studenternas **kön** är kanske uppenbar, men det bör påpekas att förändrade mönster i könsrekryteringen till högskolans utbildningar både kan tolkas som en förändring av utbildningarnas relativa status – när till exempel tandläkarutbildningen för ett antal år sedan feminiserades och också tog emot allt fler studenter med invandrarbakgrund sågs denna förändring i debatten som uttryck för ett slags deklassering i förhållande till andra motsvarande utbildningar – och som ett utslag av att de två könen användning av högskolan faktiskt ändrats och att kvinnorna stärkt sina ställningar, som när de nu dominerar på ansedda utbildningar såsom läkarutbildningen.

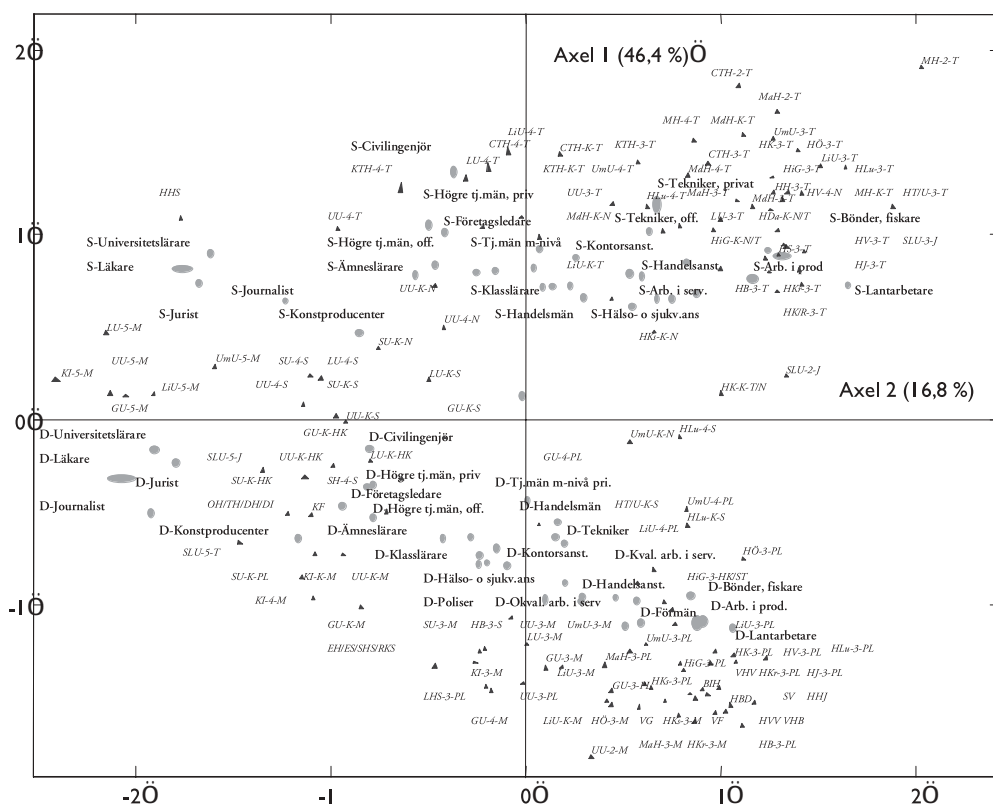
En annan dimension av studentrekryteringen som skiljer utbildningar åt är studenternas **ålder**. Det finns en tydlig tendens till en genomsnittligt ökad ålder hos studenterna i högskolan, till vilken vi kan söka flera förklaringar. En är att studenter oftare än tidigare väntar några år med studierna och en delvis annan att en ökad utbildningskonkurrens gjort att inträdet på åtskilliga utbildningar och särskilt prestigefulla sådana numer kräver antingen förberedande studier på andra skolor (vilket gäller till exempel de mest erkända konstnärliga utbildningarna där få studenter kommer in utan att först ha genomgått förberedande utbildningar) eller att man läser upp betygen på Komvux eller efter upprepade försök lyckas tillräckligt väl på högskoleprovet för att komma in där man önskar. Expansionen av högskolan har sannolikt också gjort att delvis nya grupper söker sig dit, till exempel äldre studenter med påbörjad yrkeskarriär som önskar komplettera sin yrkesutbildning. En hög åldersprofil hos studenterna kan med andra ord ibland vara uttryck för att en utbildning har förhållandevis låg social status och inte innebär en studieinvestering som gör det möjligt att konkurrera om yrkeskarriärer som leder till högre sociala positioner eller goda löner. I andra fall kan en övervikt av något äldre studenter tvärtom vara ett tecken på exklusivitet, nämligen i fråga om utbildningar där årtal av förberedelser krävs för att bli antagen.

Grafer till avsnitten *Fältet av högskoleutbildningar i Sverige och Elitutbildningarnas delfält*

Nedan finns samma grafer som återges i uppsatsen men med en större detaljrikedom. Storleken och formen på de aktiva variablerna visar deras betydelse för konstruktionen av grafen.

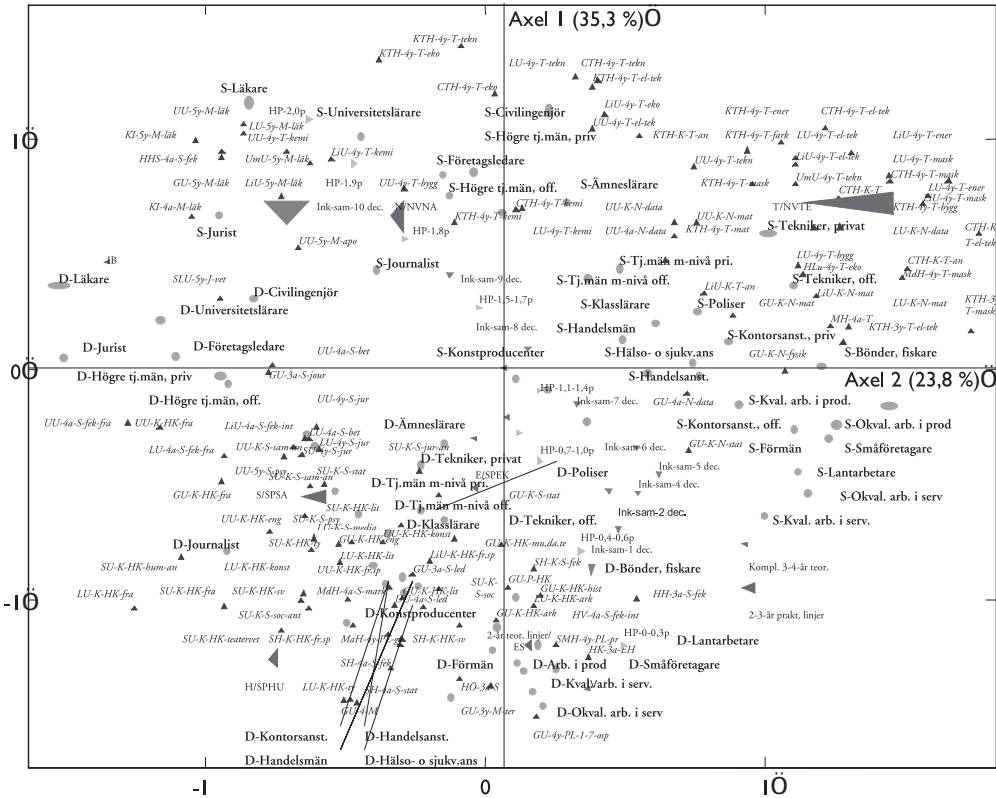
För bidragsvärden för de korrespondensanalyser som redovisas i graferna jämte annan kompletterande information, se <http://www.skeptron.ilu.se/broadly/sec/kast.htm>.

*Graf 1. Högskolefältet 1998, 300 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor separat, dimension 1 och 2.**

* D- avser döttrar till sociala grupper 32-nivå. S- avser söner till sociala grupper 32-nivå. Utbildningarna är klassificerade enligt principen högskola + längd på utbildning + inriktning (SUN-2000-nivå 1).

Graf 3. Elitutbildningarnas delfält 1998, 270 utbildningar, 32 sociala grupper, män och kvinnor separerade, dimension 1 och 2.*

* D- avser döttrar till sociala grupper 32-nivå (triangel med basen neråt). S- avser söner till sociala grupper 32-nivå (triangel med basen neråt). Ink-1-10 (triangel med basen uppåt) avser familjens inkomst i deciler. HP- (triangel med basen åt höger) avser poäng på högskoleprovet i sex olika kategorier. Gymnasieutbildningar är indelade i naturvetenskaplig linje/program (N/NVNA), teknisk linje/program (T/NVTE), humanistisk linje/program (H/SPHU), samhällsvetenskaplig linje/program (S/SPSA), ekonomisk linje/program (E/SPEK), Internationell baccalaureate (IB), 2-åriga teoretiska linjer/estetiskt program (ES), 2-3-åriga praktiska linjer/program, kompletterande 3-4-åriga teoretiska utbildningar (triangel med basen åt vänster). Utbildningarna (cirklar) är klassificerade enligt principen högskola + längd på utbildning + typ av program (generell eller yrkesinriktad) + inriktning (SUN-2000-nivå 4 för de flesta, i andra fall mer aggregerade nivåer).

ISBN 91-88874-91-5

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.

 HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education